

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Освітньо-професійна програма Зв'язки з громадськістю
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Тамара ЛОЗИНСЬКА

07 грудня 2021 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Формування та розвиток електронного урядування в сфері
судової влади в Україні»

виконала здобувач вищої освіти заочної форми навчання

Кондра Юлія Юріївна

Керівник кваліфікаційної роботи

Олександр ЧЕРЧАТИЙ

Полтава – 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ	9
1.1. Поняття та зміст судової влади в контексті системи публічного управління.	9
1.2. Судово-правова реформа в Україні: огляд нормативно-правових актів та етапів.	15
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПРООВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В СФЕРІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	29
2.1. Аналіз трансформації діяльності судової влади в ході реформи. .	29
2.2. Реформування суддівського корпусу як один з найважливіших напрямів судової реформи.	40
Висновки до розділу 2	50
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК СФЕРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА ЗАСАДАХ ЕЛКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ	51
3.1. Подальший розвиток електронного документообігу в судовій системі.	51
3.2. Запровадження інституту мирових судів як один з напрямів судової реформи.	57
Висновки до розділу 3	64
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми. Підвищення ролі і значення реформування судової системи як важливої складової європейської інтеграції України, зумовлює розгляд по-новому багатьох пов'язаних із цим проблем. Ефективність судової реформи залежить, насамперед, від правильності методологічних засад, обґрунтованості ідеології, на якій вона базується, спрямованості на формування незалежної гілки влади.

Проблемі реформування судової системи України приділялася значна увага як у науковій літературі, так і в політичних дискусіях протягом усього часу незалежності України. Загальні питання проведення судової реформи України в різних аспектах були предметом дослідження таких науковців і практиків як С. Балан, О. Безпалова, М. Бородін, М. Козюбра, І. Коліушко, В. Кравчук, Р. Куйбіда, Д. Лук'янець, Д. Луспеник, А. Мілютін, М. Оніщук, В. Онопенко, С. Прилуцький, О. Сасевич, М. Сірий, В. Сердюк, Е. Тертична, С. Штогун, І. Юревич, О. Яновська та інші. Зазначені науковці зробили вагомий внесок у з'ясування сутності судової реформи в Україні, визначення її особливостей та пріоритетів. Проте слід звернути увагу, що у даних наукових дослідженнях основна увага приділяється окремим аспектам судової реформи, зокрема взаємозв'язку судової влади і громадянського суспільства, обрання, виборність та імунітет суддів, реформування конституційних засад судової системи тощо.

Проте, вважаємо, що важливим є дослідження реформування судової влади як інституту сфери публічного управління.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ПДАА за темою: «Формування ефективної системи публічного управління в Україні» (номер державної реєстрації 01170003104).

Мета дослідження: системне вивчення теоретичних засад реформування судової влади в Україні, її вплив на сферу публічного

управління.

Завдання дослідження. Відповідно до мети дослідження були поставлені такі завдання:

- визначити сутність та завдання судової влади в Україні як незалежної гілки влади;
- з'ясувати основні здобутки та виявити недоліки попередніх етапів судової реформи та впровадження елементів електронного урядування;
- проаналізувати стан сучасного перебігу змін в судовій системі України з використанням електронного урядування;
- охарактеризувати суттєві зміни, що відбулися за останні роки у процесі відбору, тестування суддів, їх діяльності на засадах суддівської доброчесності з використанням електронних ресурсів;
- визначити шляхи подальшого просування судової реформи у напрямку формування інститутів мирових судів та мирових суддів, використовуючи значний зарубіжний досвід;
- обґрунтувати розширення електронного документообігу в системі судочинства, що вже було розпочато і призвело до підвищення відкритості роботи судів та діяльності суддів, а також сприяло спрощенню для громадян звернення до послуг судової системи.

Об'єктом дослідження обрано сукупність теоретичних та практичних аспектів формування судової влади в процесі реформування як системи публічного управління.

Предмет дослідження: процес реалізації діяльності органів судової влади України як складової публічного управління.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою наукового дослідження є фундаментальні положення щодо діяльності судової системи в Україні, тривалого процесу реформування судової влади, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, де висвітлено дану проблематику.

Методичне забезпечення дослідження ґрунтується на поєднанні таких методів, як описовий (опис попередніх етапів судової реформи), абстрактно-

логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків), порівняння (порівняння окремих нормативно-правових актів щодо діяльності судової системи, відбору суддів) та інші методи дослідження.

Інформаційна база: закони України, наукові праці вчених за темою дослідження, довідково-нормативні матеріали, інформація із мережі Internet, інформація з офіційного сайту «Судова влада України», у тому числі інформація щодо засад діяльності Державної судової адміністрації у Полтавській області, особисті спостереження автора.

Елементи наукової новизни. Окремі положення і висновки кваліфікаційної роботи мають наукову і практичну цінність.

До елементів наукової новизни можна віднести:

набуло подальшого розвитку:

напрями подальшого реформування судової системи, пріоритетними з яких вважаємо розвиток інституту мирових судів як альтернативи для звернень громадян у разі спорів та конфліктів, а також подальший розвиток електронного документообігу та інших інформаційних технологій, спрямованих на відкритість та доступність суду для громадян та юридичних осіб.

Практичне значення одержаних результатів. Опрацьовані у кваліфікаційній роботі теоретичні положення, висновки і пропозиції можуть бути використані у практиці подальшого розвитку органів судової влади, на засадах відкритості, ефективності для захисту законних інтересів громадян.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи оприлюднені у формі доповіді на міжнародній науково-практичній конференції.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано тези:

Кондра Ю. Ю. Запровадження електронного урядування: досвід Німеччини. *Щорічна студентська наукова конференція ПДАУ (19 листопада 2021 року, м. Полтава)*. Полтава, 2020.

Кондра Ю. Ю. Основні завдання запровадження інформаційних технологій в діяльності судової системи України. *Збірник матеріалів наукових досліджень молодих учених кафедри публічного управління та адміністрування «Територія науки»*. Полтава: кафедра публічного управління та адміністрування. 2021.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота викладена на 66 сторінках, складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 62 найменувань, 5 додатків. Кваліфікаційна робота містить 7 таблиць, 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ НА ЗАСАДАХ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

1.1. Поняття та зміст судової влади в контексті системи публічного управління

Базовим принципом у побудові сучасної демократичної держави є принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. В сучасній науковій думці теорія та принцип поділу влади базується на незалежності цих гілок влади одна від одної при цілковитому збереженні єдності джерела влади, яким виступає народ. Цілком справедливим є твердження науковців про те, що єдність державної влади – це не зосередження влади в руках одного політика-керівника, це багатогранний та складний механізм взаємодії між собою різних гілок влади з метою реалізації конституційних засад існування держави. Як справедливо зазначає І. В. Процюк поділ державної влади «є не просто раціональною організацією державного механізму або раціональним поділом праці із державного управління, а така правова організація котра запобігає диктатурі» [1, с.8-9].

Поділ на три незалежні одна від одної гілки влади іноді розглядається науковцями в контексті небезпеки «главенства» або домінування однієї із них. Зазвичай на перше місце виводять законодавчу владу, яка встановлює безпосередній правовий простір у суспільстві. Але на практиці останнє слово належить судовій гілці влади, яка через механізм діяльності конституційного судочинства надає остаточне тлумачення відповідності тих або інших законів нормам Конституції як Основного закону. Такий підхід дозволив науковцям навіть запровадити визначення сучасної держави як «держави суддів» [2, с.65], підкресливши тим самим вагому роль судової влади у сучасному світі. Підкреслимо, що сучасна модель демократичної держави будується на

поєднанні ефективної діяльності всіх трьох гілок влади, не допускаючи дисгармонії у цій триаді. Тим не менше, це дозволяє наголосити на тому вагомому значенні, яке приділяє сучасне суспільство судовій владі, а отже визначає епохальне значення реформуванню у цій сфері.

На сьогоднішній день можемо констатувати, що незалежність судової влади в сучасній демократичній державі, в тому числі і в Україні, має істотне значення для забезпечення справедливості суду, формування довіри до нього з боку суспільства в межах діючою політичної системи. Науковці зазначають, що така незалежність позначається двома основними ознаками [3, с.32]:

- 1) самостійність рішень;
- 2) забезпечення структурної незалежності.

Самостійність рішень суду повина забезпечуватися наявністю уваги та неухильного виконання їх рішень, повагою з боку суспільства до їх діяльності.

Друга з вказаних ознак незалежності суду забезпечується невторчанням керівництва (як управлінського так і політичного) у разі призначення чи просування по службі, оплати роботи працівників суду, невторчанням у щоденне виконання ними своїх професійних обов'язків, що безпосередньо впливає на прийняття конкретних судових рішень, на долі громадян.

У сучасних владних структурах високий рівень самостійності суду забезпечується в першу чергу життєдіяльністю демократичних інститутів держави та тісно пов'язаний з політичною стабільністю, неухильним визнанням прав людини. Згідно положення ст.125 Конституції України заборонено створення виключних (особливих) судів або судів з особливими повноваженнями. Така норма Основного закону держави є істотною гарантією незалежності судової гілки влади та її здійснення тільки судовими установами.

Судові органи є інститутами влади у сфері своєї діяльності – у сфері правосуддя. Однією з вагомих ознак демократичного розвитку суспільства є наявність судової влади, спроможної на високому професійному рівні

здійснювати правосуддя на засадах відкритості та гласності.

Судова реформа, що вже довгий час триває в Україні, з самого початку мала на меті удосконалення форм і процедур вирішення правових спорів шляхом трансформації системи судів і осучаснення їх діяльності через механізми запровадження інноваційних технологій (наприклад, електронний документообіг, реєстрація заяв он-лайн тощо). Системні, організаційні та функціональні зміни в здійсненні правосуддя не можна розглядати, а тим більше реалізовувати у відриві від комплексних змін, які потребували з часу проголошення незалежності, діяльність правоохоронних органів, система виконання покарань, удосконалення слідчих дій, діяльність та межі компетенції прокуратури, адвокатури, нотаріату. Поступово всі ці інститути суспільного життя зазнавали змін шляхом реформування, вдосконалюючи свою діяльність, спираючись на значний закордонний досвід, у тому числі і країн пострадянського простору. Найбільші очікування суспільства спрямовано на суттєве оновлення судової влади.

Реформування судової влади повинно сприяти подальшому її розвитку та посилювати її характерні сутнісні характеристики [4, с.74]:

1. Судова влада є фактичною у зв'язку із властивими, як для будь-якої влади, так і для неї, родовими, видовими якостями і рисами.
2. Судова влада є вагомим соціальним явищем, тому має місце на існування тільки у процесі свого постійного розвитку, має перебувати у русі.
3. Судова влада в суспільстві уособлює верховенство права, тобто верховенство судової влади, що відображається у доктринальному підході під яким розуміємо, що в межах своїх повноважень судова влада вагоміша за будь-який інший суб'єкт державного управління, або окрему особу з такою ж самою компетенцією на території країни.
4. Судова влада водночас має законний характер як в приватній так і публічній сфері.
5. Судова влада бере участь в управлінні суспільними відносинами,

адже вона наділена імперативним виявом у сфері застосування права, тлумачення норм права і правотворчості як таких.

6. Судова влада неодмінно повинна здійснювати свою діяльність у форматі нормативного регулювання.

7. Судова влада має своє безпосереднє вираження у результатах правосуддя, що виявляється у судових актах (юридичні документи встановленої процесуальним законодавством форми, які засвідчують той чи інший факт, котрий мав місце під час судового провадження, до яких належать: протоколи судових засідань; судові ухвали; вироки тощо [5]).

8. Судова влада є джерелом права.

9. Судова влада має своїм головним призначенням виключно вирішення конфліктів у різних сферах життя суспільства (політичних, соціальних, економічних та будь-яких інших).

Зауважимо, що з часу проголошення незалежності України у 1991 році та до теперішнього періоду, враховуючи чимало реформаторських починань як в системі державного управління в цілому, так і в судовій системі зокрема, не було дано правового закріплення визначенню «судова влада». Опосередковано в ст.1 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» зазначається про здійснення судової влади незалежними та безсторонніми судами у відповідності до норм Конституції. Це дає підстави зробити висновок, що вказані вище сутнісні характеристики судової влади є магістральними напрямками для судової реформи в Україні.

Судова влада як різновид державної влади у своїй діяльності породжує судово-владні відносини, які мають певні ознаки (див.: Рис.1). Аналіз сформульованих науковцями ознак судово-владних відносин дає підстави визначити судову владу як цілеспрямовану систему правових відносин, які виникають та реалізуються в ході вирішення конфліктів між суб'єктами права під час здійснення судами правосуддя у формах, встановлені чинним законодавством та спираючись на принципи, визначені законом. З-поміж вказаних ознак судово-владних повноважень прокоментуємо лише ту, яка

зазначає про юридичну нерівність суду і сторін, які беруть участь у справі.

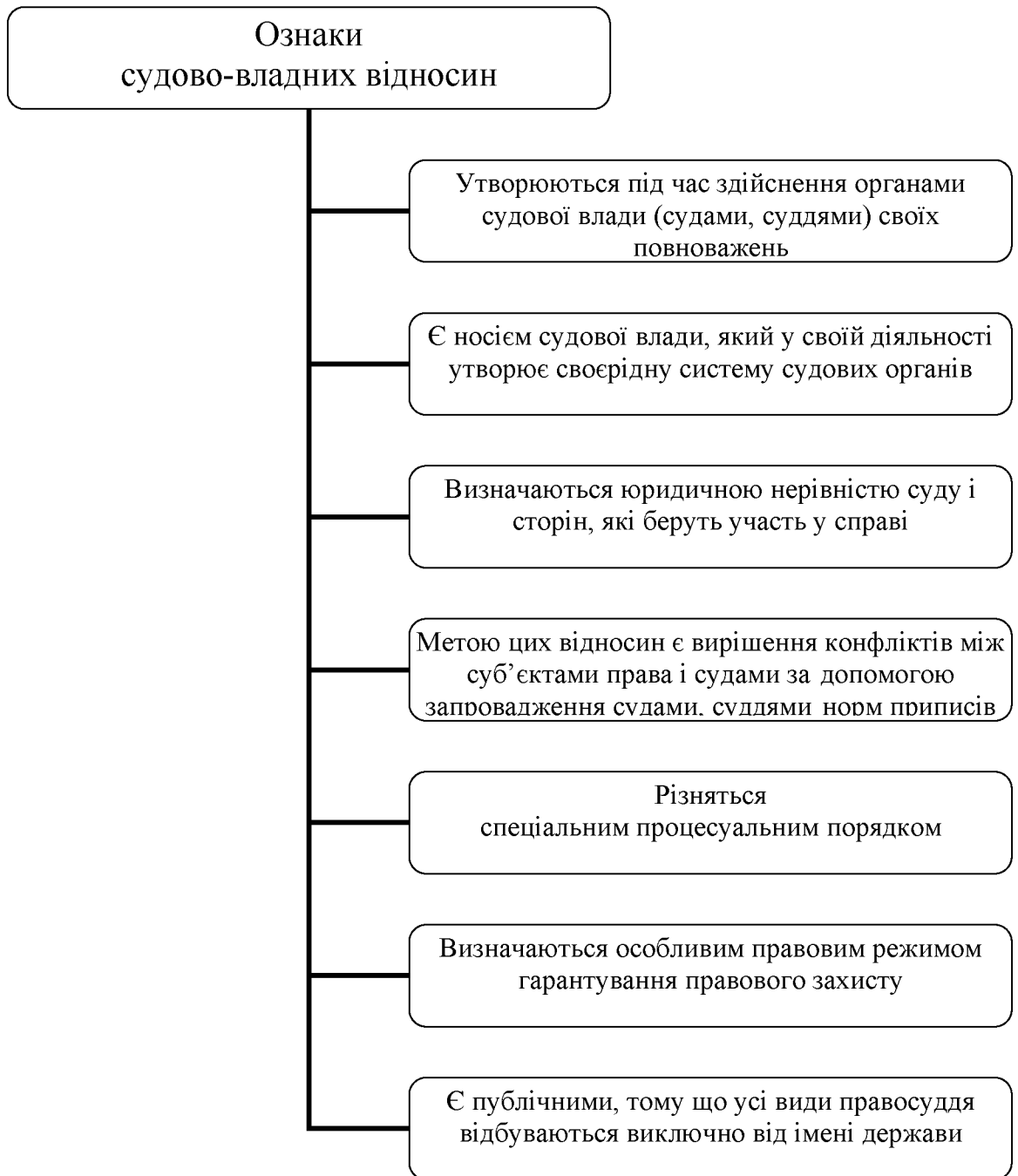

Рис. 1. Ознаки судово-владних відносин

Рівноправних відносин не може існувати, адже суд та судді виступають не просто у якості учасників судового процесу, але є носіями судово-владних повноважень як представники однієї з гілок державної влади. Саме цей факт дає їм право та покладає обов'язок вчиняти дії (наприклад, виносити вирoki) від імені народу України. Як справедливо зазначають науковці та юристи-

практики навіть якщо одним з учасників судового процесу буде президент держави або сама держава, не може бути рівноправних відносин. І навіть такі учасники судового процесу повинні повною мірою приймати до виконання рішення суду або оскаржувати його у встановленому законом порядку. Реалізацію цього принципу на практиці демонструє власне діяльність адміністративних судів, до яких звертаються з позовними заявами, оскаржуючи дії органів публічного управління, окремих державних службовців [7].

У контексті загальнонаукового підходу логічно визначити коло суб'єктів, які реалізують судово-владні відносини.

Навіть поверхневий аналіз дає підстави стверджувати, що коло учасників цих відносин дуже широке. Але узагальнюючим для суб'єктів судово-владних відносин є наявність право- і дієздатності у цій сфері, а саме:

1) правоздатність у сфері судово-владних відносин – це спроможність мати права та обов'язки згідно з нормами чинного законодавства щодо судоустрою, процесуальних відносин тощо;

2) дієздатність у сфері судово-владних відносин – це можливість набувати та/або виконувати права і обов'язки, відповідно до чинних норм судового права. В ході виконання набутих прав або покладених обов'язків суб'єкти судово-владних відносин неодмінно повинні зважати на обмеження та заборони, а також нести відповідальність у разі їх недотримання.

Безпосередньо реалізація судово-владних відносин покладається на суди та суддів як носіїв судової влади. Правовий статус суддів науковці тлумачать як визначені законом правові засади, що регламентують принципи та гарантії діяльності суддів, їх повноваження та обов'язки, порядок обрання (призначення) на посаду, зупинення повноважень та звільнення з посади, підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, заходи їх державного і соціального захисту [40, с. 628].

Також коротко зазначимо, що об'єктом судово-владних відносин, у вузькому розумінні, є певний соціальний конфлікт, з метою вирішення якого

звертаються до суду учасники правовідносин. У цьому контексті доцільно вказати, що одним із завдань судової реформи є удосконалення судової системи України для своєчасного вирішення соціального конфлікту у будь-якій сфері життя на принципах справедливості, законності, відкритості.

Метою судової реформи є реальна реалізація права кожного на справедливий судовий розгляд його справи незалежним професійним та неупередженим судом та забезпечення такого рівня правової культури в суспільстві, який гарантуватиме практичну реалізацію принципу верховенства права в Україні. Зазначена мета досягається як через створення дієвих механізмів очищення судової системи від непрофесійних, корумпованих та політично заангажованих суддів, так і через реформування існуючої системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів та підвищення рівня правової культури громадян України.

Українські суди мають захищати права та свободи людини, відстоювати європейські цінності, провадити неупереджене судочинство з належною якістю, ефективністю та у розумні строки. Результатами реформи, на нашу думку, мають стати незалежність суддів, подолання корупції в судах, впровадження ефективних судових процедур та їх належне виконання, що в свою чергу, забезпечить відновлення довіри суспільства до судової гілки влади.

Актуальність проблем дієвої судової влади обумовлена тим першочерговим завданням, яке покладається на неї у правовій державі, – захистом прав громадян. Створити таку судову владу в Україні є завданням судової реформи, яка вже досить довго триває та етапи якої були не завжди логічними й послідовними, а іноді й дуже суперечливими [22, с. 6].

1.2. Судово-правова реформа в Україні: огляд нормативно-правових актів та етапів

Оцінити значення тривалого процесу реформування судової системи в

Україні можна лише провівши аналіз етапів, протягом яких відбувалися спроби поступової зміни судово-владних відносин. Той етап реформи, який переживає суспільство зараз одержав суттєвий поштовх у 2014 році, коли питання реформування судової системи чітко пов'язали з перспективами підписання асоціації з Європейським Союзом. Така ситуація, на думку науковців, актуалізувала принципове оновлене наукового осмислення перспектив та напрямів проведення судової реформи у нашій державі, враховуючи європейський досвід правосуддя та міжнародні стандарти демократичного справедливого судочинства, захисту прав людини і громадянина [2, с. 235].

Модернізація судової влади пов'язана також з процесом інформатизації культури, в результаті чого змінюється її комунікативна підстава, розширюється сфера владних відносин, посилюється гносеологічні, політичні, етичні аспекти судової діяльності. Все це потребує детального вивчення судової влади з боку теорії права, соціології, філософії та політології [3].

Початком судової реформи в Україні безперечно було проголошення незалежності у 1991 році. Завдання полягало не стільки в утворенні принципово нової системи, це вбачалося планом на перспективу, скільки оперативно реформувати діючу модель, що була успадкована після розпаду СРСР. У першу чергу необхідно було позбутися практики залежності судів від рішень партійних органів. Значним був також статус прокуратури, яка здійснювала контроль над діяльністю суддів, а отже і фактично тиснула на прийняття ними рішень у справах, що розглядалися. Це створювало по-суті підпорядкований статус судів відносно прокуратури. Ще однією проблемою, яка потребувала нагального вирішення, було надання фактичного запровадження інституту виборності суддів. Останній існував у значно спотвореному вигляді, тобто вибори проводилися за відсутності альтернатив, а перелік кандидатів затверджувався тими ж таки партійними органами. Спираючись на такий історичний багаж не можна було б розраховувати на

побудову незалежної гілки державної влади, якою мала стати судова система у незалежній демократичній державі.

Власне саме визначення судової системи було сформульовано в Законі України «Про правонаступництво України» [8], у ст. 4 якого визначено, що до створення системи судів на підставі нової Конституції, діють суди, сформовані на підставі Конституції (Основного Закону) Української РСР.

У 1992 році з'являється Концепція судово-правової реформи, автори якої чітко визначили основні напрями, завдання та окреслили очікувані перспективи реформування судової системи [9]. Положення даної Концепції було відображено у відповідному розділі Конституції України вже у 1996 р. Правові норми Основного Закону виокремили суди:

- конституційної юрисдикції, представлено Конституційним Судом України;
- загальної юрисдикції на чолі з Верховним Судом України.

У період між ухваленням Концепції та прийняттям Конституції України темпи реформи, як вважають науковці, дещо уповільнилися, але сам процес не зупинявся, про що свідчать ряд законів, ухвалених у цей період (табл. 1). Окремо з перелічених законодавчих актів необхідно зупинитися на ратифікації Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що надавало відтепер громадянам України можливість звертатися за захистом своїх порушених прав до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Це безпосередньо вплинуло на діяльність судової системи в Україні, адже надавало можливість громадянам оскаржувати такі порушення як: незалежний і безсторонній суд, встановлений законом; порушення права на виконання рішення Верховного Суду; здійснення провадження впродовж розумного строку; стабільність остаточного судового рішення; вмотивоване судове рішення тощо. Рішенням Європейського суду з прав людини позитивно вплинули на формування судової системи України та дозволили провести цілу низку реформ у ряді напрямків, основними з яких можна вказати:

- оскарження і виконання судових рішень;
- кримінальної юстиції;
- правової допомоги.

Таблиця 1.1

Закони України, норми яких містили елементи реформування судової системи

Рік прийняття	Назва закону
1992	Про Конституційний Суд України
	Про статус суддів
1993	Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів
1994	Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України
	Про органи суддівського самоврядування
	Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду
1997	Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції

Джерело: [28; 31]

У свою чергу ратифікації Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод сприяв факт набуття нашою державою у 1995 році членства у Раді Європи. Участь у роботі такої поважної та авторитетної організації повинно було спиратися на дотриманні самою державою законодавства з питань захисту прав людини, демонструвати високий рівень роботи судової системи.

Після вступу до Ради Європи представники українського правосуддя одержали можливість послуговуватися та орієнтуватися на висновки та рекомендації Комісії Ради Європи «За демократію через право», яка відома як Венеціанська комісія. Від 1995 року і до тепер, а це чверть століття, українські політики, державні діячі, судді одержали можливість орієнтуватися на висновки фахівців Венеціанської комісії щодо відповідності національного правосуддя європейським демократичним інститутам та визначеним у міжнародних та європейських законодавчих актах механізмам захисту прав людини і громадянина [10]. Варто зазначити, що важливу роль у

реформуванні судової системи України відігравали резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи. Це допомагало українським парламентарям, політикам, державним службовцям співвідносити норми національного законодавства із зобов'язанням України перед Радою Європи.

Визначним кроком на шляху реформування судової системи стало прийняття 28 червня 1996 року Конституції України. Вперше Основний Закон встановлював, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Органи цих гілок влади є незалежними і здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Слід розуміти, що така вкрай важлива норма лише встановила базові положення, які потребували подальшого розвитку в нормах чинного законодавства.

Саме тому наступним значимим кроком у реформуванні судової системи мав стати Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 р. [11]. Але цей нормативно-правовий акт не отримав належної підтримки політичних кіл, що спричинило необхідність розробки нового документу, яким згодом став у 2010 році Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [12]. З набранням чинності цього закону завершився певний етап у реформуванні судової системи України, що дало можливість науковцям зробити певні висновки та визначити позитивні і негативні наслідки реформи (табл. 2). Перелік наслідків, наведений в таблиці, не є вичерпним, це найвагоміші з наслідків, що були нами систематизовані. Спеціалісти виокремлюють цілий ряд недоліків судової реформи 2010 року (Додаток А) [14, с.3-5].

Відзначимо, що основною вадою судової реформи не лише за її змістом, але й за системністю підходу до її реалізації, було те, що вона проводилася у відриві від реформи правоохоронних органів і органів прокуратури. Також на цьому етапі не відбулося зміни процесуального законодавства, що стало на заваді очікуваній фахівцями та суспільством

гармонізації судочинства.

Таблиця 1.2

**Позитивні та негативні наслідки реформування судової системи за
Законом України «Про судоустрій та статус суддів» (2010 р.) [13]**

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Проголошено, що основною метою правосуддя в Україні є захисті прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави	Залишилася невизначеною функція Верховного Суду, що унеможливило формування системи узгодження судової практики
Встановлено статус: <ul style="list-style-type: none"> – професійного судді; – народного засідателя; – присяжного 	Судова система залишилась розбалансованою
Визначено принципи та порядок розбудови системи суддівського самоврядування	Посилилась залежність суддів від волі політиків
Визначено процедуру добору суддів, їх соціального й матеріального забезпечення	Верховний Суд позбавлено ефективних можливостей забезпечувати однакове застосування норм матеріального права; ліквідовано взагалі можливості застосування норм процесуального права
Завершено створення спеціалізованих судів: <ul style="list-style-type: none"> – адміністративних; – цивільних і кримінальних; – господарських. 	Ускладнено механізми формування органів судового самоврядування та збільшення кількості власне самих органів
Ліквідовано військові суди	Нівельовано статус Верховного Суду України як найвищого судового органу
Запроваджено систему електронного документообігу	
Спрощено процедуру обрання на посаду суддів (безстроково)	

Критичною була оцінка реформи, що її закріплювали норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і з боку авторитетної Венеціанської комісії, яка у своєму висновку зокрема зазначала, що «Закон фактично позбавляє Верховний Суд можливості впливати на судову практику судів. Юрисдикцію Верховного Суду має бути розширено, аби він відображав свій конституційний статус вищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції» [17].

Як справедливо зазначає науковець М. Б. Кравчик «Додатковим

свідченням цілеспрямованої кампанії з обмеження компетенції Верховного Суду і де-факто позбавлення його статусу найвищої судової інстанції стало скорочення кількості його суддів до 20 осіб. Це при тому, що попередня кількість членів Верховного Суду становила 94 особи, а кількість нерозглянутих справ сягала 20 000» [36, с. 21].

Важливо наголосити, що з точки зору науки державного управління основним недоліком реалізованого у 2010 році етапу судової реформи був суттєвий вплив на судову владу, який зберігала за собою виконавча гілка влади, що фактично спотворювало сам принцип розподілу влади як основи функціонування демократичного суспільства.

Чимало науковців та аналітиків у своїх дослідженнях наголошують, що необхідність суттєвих змін в судовій системі була важливою та очікуваною для широких верств українського населення. На підтвердження цього наводяться результати масштабного соціологічного опитування «Судова реформа: точки напруги», яке проводив у 2014 році Центр Разумкова (витяг з Аналітичного звіту подано в Додатку Б). Аналітики зазначали, що за результатами опитування 46 % українців вважають судову реформу однією з найважливіших, протилежну думку висловили лише 1,5 % опитуваних. Про довіру суду заявили лише 9 %, а, відповідно, недовіру висловив 81 %. До того ж наголошувалося, що падіння рівня довіри на 10 % відбулося протягом року у порівнянні з даними опитування за 2013 рік [21, с. 1].

Крім того, за результатами опитування з'ясувалась невтішна картина бачення суду та суддів очима українських громадян, зокрема, на думку населення:

- в українських судах має місце корупція – 94%;
- низький рівень моральності більшості суддів – 66%;
- судді залежать від політиків – 80,5%;
- судді залежать від олігархів – 80%;
- в судах мають місце ухвалення замовних рішень – 77%;
- незрозумілість і закритість судових процесів для пересічної людини

– 52%;

– складність і заплутаність судової системи – 50,5%.

За таких обставин реформа судової системи мала продовжитися на якісно новому рівні. Забезпечити таку роботу оновлену за формою та змістом був покликаний новостворений дорадчий орган при Президентові України – Рада з питань судової реформи. Персональний склад Ради було затверджено 27 жовтня 2014 року в Указі Президента України № 826. Затвердження персонального складу Ради та Положення про неї були необхідним підготовчим кроком до реалізації поточного етапу судової реформи [X2]. До Ради увійшли визнані українські та міжнародні експерти, представники наукової громадськості, представники судової гілки влади, суддівського самоврядування, органів державної виконавчої влади, громадянського суспільства, міжнародних та неурядових організацій, правоохоронних органів, практикуючі юристи та адвокати (вичерпний склад Ради подано у Додатку В).

З метою посилити та прискорити роботу з реформування судової системи в червні 2019 року Президентом України було ліквідовано Раду з питань судової реформи, а натомість утворено Комісію з питань правової реформи як консультативно-дорадчий орган при Президентові [43].

Комісія за своїм персональним складом, крім двох співголів (Буроменський М. В. та Рябошапка Р. Г.), була відразу поділена на робочі групи з найважливіших питань, які мало вирішити суспільство в ході судової реформи, а саме:

– робоча група з питань підготовки пропозицій щодо внесення змін до Конституції України (11 осіб);

– робоча група з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя (27 осіб);

– робоча група з питань розвитку кримінального права (9 осіб);

– робоча група з питань реформування кримінальної юстиції (12 осіб);

– робоча група з питань розвитку юридичної освіти (12 осіб);

– робоча група з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (11 осіб).

Про надзвичайно високий рівень учасників Комісії свідчить і той факт, що з 84 осіб (включаючи двох співголів), вчений ступень доктора або кандидата юридичних наук та наукове звання професора або доцента, мають, відповідно, 52 особи, що складає 62 % від загального складу.

Спадкоємність українських традицій боротьби за права людини підкреслює членство у складі комісії представників громадської спілки «Українська Гельсінська спілка з прав людини», діячі якої ще в 60-ті роки минулого століття стали уособленням правозахисного руху.

Окремим Указом Президента України було затверджено склад із 25 осіб консультантів та спостерігачів від міжнародних організацій, які беруть участь у роботі Комісії з питань правової реформи [44]. До цієї групи дали згоду увійти представники програм та керівники проектів з Європейського Союзу, США, координатори програм ЄС в Україні. На особливу увагу заслуговує участь у цій роботі директора Європейської організації публічного права Спиридона Флогоїтіса, адже судову реформу в Україні спрямовано на удосконалення діяльності інститутів публічної сфери.

Вважається, що сучасний етап судової реформи в Україні ознаменувався з прийняттям у 2015 році Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» [23], в рамках якого було встановлено нову редакцію Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Але навіть такий знаковий законодавчий акт не міг би охопити всі складові реформування судової системи, хоча й закріпив найбільш очікувані суспільством і владою норми, як-то: добір суддів на конкурсних засадах, формування роботи суддів на антикорупційних засадах, посилення відповідальності суддівського корпусу тощо. Тому, у розвиток правового підґрунтя судової реформи, з'являється «Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки», затверджена Указом Президента України у травні 2015 року [26]. В документі зазначається, що «Стратегія

встановлює пріоритети реформування судової влади – системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів як на рівні конституційних змін, так і на рівні впровадження першочергових невідкладних заходів, які забезпечать необхідні позитивні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів».

Хоча Стратегія є документом спрямованим на перспективу, в ній проаналізовано стан, в якому знаходилося українське правосуддя на момент її запровадження. Серед багатьох складових цього аналізу виділимо наступні недоліки судової влади:

- недосконалість бюджетного планування і управління в системі судової влади та відсутність єдиних методологічних підходів у плануванні видатків судів;

- недостатній рівень єдності та послідовності судової практики; відсутність чи недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя);

- низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри до судової системи взагалі і до суддів зокрема.

Вказані недоліки на нашу думку мають системний характер і як такі могли бути визначені не лише по відношенню до судової влади, але й до виконавчої влади також. Досі залишаються не вирішеними питання бюджетного планування видатків на утримання і управління органами виконавчої влади, не втрачають своєї актуальності питання налагодження електронного документообігу та можливості он-лайн звернення до органів публічного управління.

У подальші п'ять років (2015 – 2020 роки) в рамках реалізації Стратегії розпочато реформу оптимізації судової системи України, якою передбачено запровадження трирівневої судової інстанції (перша, апеляційна та касаційна), замість чотирьох рівнів, з чітким визначенням функцій кожного з них. Це планується реалізувати шляхом укрупнення місцевих та районних судів і переформатування їх в окружні, що дозволить охоплювати декілька

районів. У цій частині судова реформа гармонізована із засадами реформи децентралізації, яка цілком справедливо визнана однією з найуспішніших в Україні.

Крім того, у ході реалізації Стратегії судової реформи усі судді мають пройти кваліфікаційне оцінювання за тиками критеріями як: компетентність, професійна етика та доброчесність. За умовами реформи також планується вимагати від кандидатів на будь-які суддівські позиції проходження перевірки на умовах публічності, відкритості й об'єктивності. Окрім цього, всі судді без винятку проходять кваліфікаційне оцінювання, яке складається з таких компонентів:

- анонімне тестування (письмово);
- практичне завдання;
- психологічний тест;
- перевірка досьє особи;
- співбесіда з членами Вищої кваліфікаційної комісії.

Відмова від оцінювання або викривлення в декларації автоматично призводять до звільнення. Як зазначається на офіційному сайті Судової реформи, який покликаний всебічно висвітлювати хід реформування судової влади, починаючи з 2016 року, близько 2 000 суддів склали свої повноваження, у тому числі із причини небажання проходити переатестацію [23].

На офіційному сайті Судової реформи фахівцями висвітлено основні здобутки щодо реалізації сучасного етапу реформування цієї гілки влади. Створена графічна карта руху реформи (див. Рис.2) переконливо демонструє, що основна робота із забезпечення реалізації реформи припадає на 2017 рік. І хоча Стратегія як нормативний документ розрахована до 2020 року (включно), плани та починання щодо реформи будуть продовжені і в наступному.

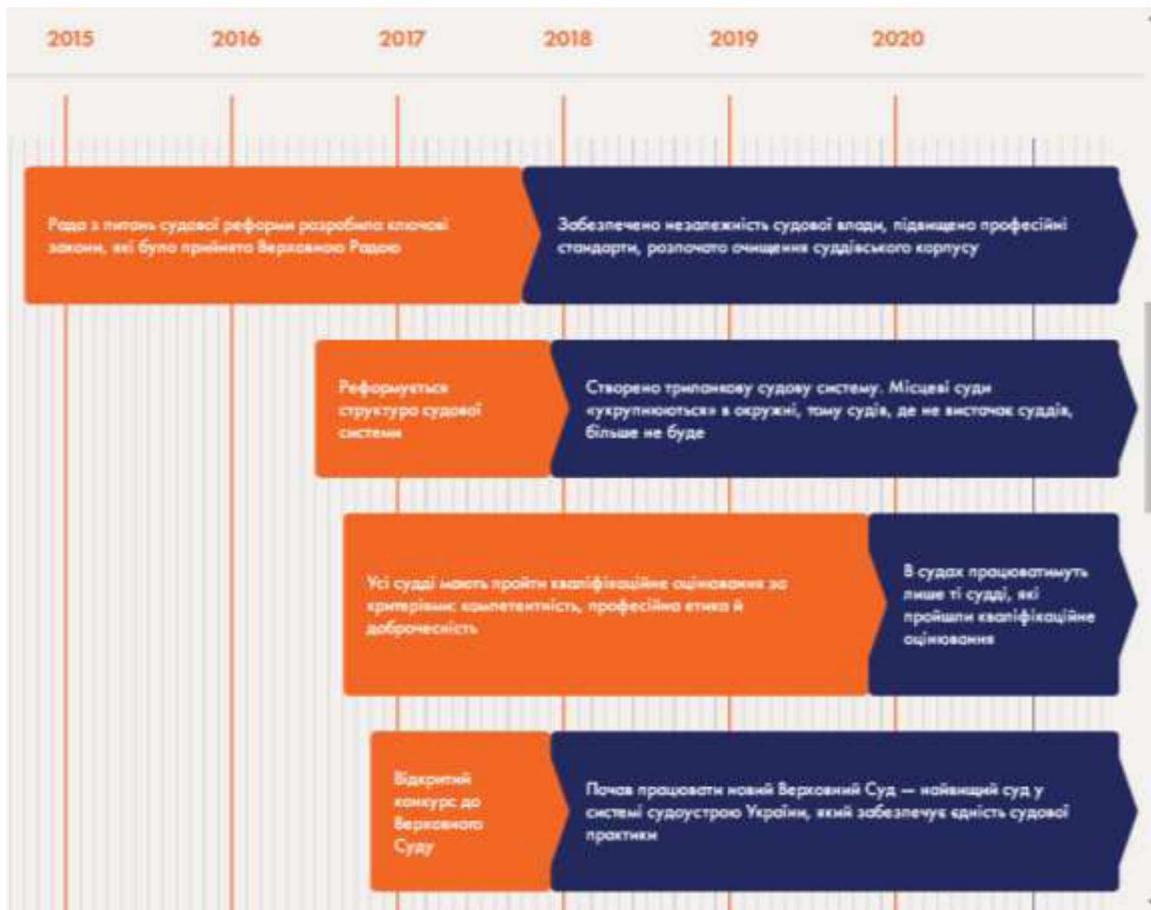

Рис. 2. Зміст основних здобутків сучасного етапу судової реформи (фрагмент) [23].

До планів, розрахованих на подальшу перспективу, можна віднести реформування юридичної освіти, яке розпочато у 2020 році і передбачає підготовку здобувачів вищої освіти єдиної правничої професії. «Будуть розроблені й імплементовані новації щодо юридичної освіти, метою яких є запровадження єдиних освітніх стандартів, введення обов’язкового переліку компетенцій та знань, якими має володіти випускник юридичного університету. Це необхідно для підвищення професійного рівня всіх учасників системи правосуддя – суддів, адвокатів, прокурорів» [23].

Зрозуміло, що триваючий нині етап судової реформи ще не досяг усіх намічених цілей, залишаючи цілий ряд питань для доопрацювання.

Підтримуємо думку О. Антонюка, що подальша демократизація Української держави має відбуватися через посилення ролі судової влади, забезпечення гарантій незалежного, неупередженого, професійного

правосуддя, що логічно висуває проблематику проведення судової реформи на одне з пріоритетних місць у процесі правотворення і державного будівництва в Україні [27, с. 142]. Тільки за таких умов, на нашу думку, впровадження дієвих механізмів реалізації мети та завдань Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки цілком можливе досягнення цих задумів.

Висновки до розділу 1

Виходячи із аналізу висвітлених загальних підходів до реформування судової влади, вважаємо за доцільне виокремити наступні пріоритети судової реформи в Україні на сучасному етапі:

Створення реально механізмів забезпечення незалежності суддів. Реалізація даного завдання можливе за умови реформування органів, що відповідають за формування суддівського корпусу та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, зокрема Вищої Ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Також, вбачається за доцільне запровадження процедури публічного формування складу Верховного Суду України та Конституційного Суду України. Доцільно кардинально переглянути систему соціального захисту та соціального забезпечення суддів у відповідності до європейських стандартів. І тільки після цього суттєво підвищити рівень відповідальності суддів та механізми забезпечення прозорості їх діяльності. Ефективність реалізації даного пріоритету судової реформи можливе за умови зміни порядку призначення судді на посаду включно з процедурами добору кандидатів, відбіркового і кваліфікаційного іспитів, підготовки і навчання кандидатів на посади суддів, передбачивши, зокрема, чітку послідовність окремих етапів, прозорість і публічність проведення кожного з них; підвищити вимоги для призначення на посаду судді, зокрема щодо віку і досвіду; запровадити розширене декларування доходів і витрат суддів і членів їхніх сімей; розширити перелік підстав для притягнення суддів до

дисциплінарної відповідальності та диференціювати види дисциплінарних санкцій; удосконалити процедуру оскарження суддею рішення про притягнення його до дисциплінарної відповідальності; публічно обговорювати та зважати на думку громадськості в процесі призначення на посаду судді.

На підтвердження зазначеному, виходячи з висновків, отриманих нами вище, слід відзначити, що сучасна судова реформа має здійснюватися у спосіб системного реформування законодавства, яке відповідатиме сучасним європейським та міжнародним стандартам судочинства. Побудова сильної, незалежної, якісної судової системи – головна передумова утвердження принципів правової держави, необхідний крок на шляху до інтеграції нашої держави в європейський правовий простір. Тому прийняття відповідних законодавчих актів належить до першочергових завдань державної політики реформування судової влади.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В СФЕРІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз трансформації діяльності судової влади в ході реформи

Судова реформа, що триває в Україні у продовж багатьох років, перейшла на якісно новий рівень у відповідності до мети, визначеної у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»: «Метою судової реформи є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини» [48].

Варто зазначити, що в ході реформування судової системи останніх десятиріч відбувається набуття судовою владою власне ознак однієї з гілок державної влади, формуються незалежні від органів інших гілок влади органи управління, удосконалюється структура цих органів, їх підпорядкування, приділяється значна увага професійній підготовці суддів, оптимізується штатне наповнення органів судової влади тощо.

Фактично поточний етап судової реформи триває вже п'ять років і зміни, що відбувалися протягом цього періоду, перебувають під гострим аналізом науковців, фахівців-практиків та суспільства в цілому. Основним критерієм для відповідного аналізу будь-якого етапу судової реформи, що вже пройшли в Україні, безперечно є довіра суспільства до судової гілки. Справедливо буде твердити, що попередні етапи реформування судової системи не дали суспільству бажаних наслідків. Більше того, низькі показники рівня довіри до суду, що демонстрували соціологічні опитування,

власне і актуалізували у 2014-2015 роках необхідність переходу до нового етапу судової реформи. Ще одним важливим показником для оцінки ефективності змін, які запроваджуються в рамках реформи, є доступність до правосуддя як до системи з боку громадян України, громадських організації, суб'єктів господарювання тощо. Під «доступністю» розуміємо можливість з боку фізичних та юридичних осіб своєчасно звернутися до суду за захистом своїх прав та одержати неупереджене, фахове та справедливе рішення.

Науковці вважають, що на доступ до правосуддя впливають такі фактори, як:

- кількісний склад суддівського корпусу, який буде безпосередньо здійснювати судочинство в судах;
- завантаженість суддів та завантаженість кожного окремого судді;
- наближеність судів до учасників судового процесу (розуміють фактичну спроможність громадян позивачів та відповідачів, експертів, представників зацікавлених сторін, свідків тощо дістатися до місця проведення судових слухань в межах районів області, між областями).

Не потрібно бути фаховим експертом, щоб розуміти ту величезну різницю, яка існує між можливостями доступу до суду у Києві, обласних центрах України та сільською місцевістю. І хоча щільність населення у сільській місцевості значно поступається столиці, містам-мільйонникам це не означає спрощення доступу до судів, а навіть навпаки. При цьому слід розуміти, що конфліктів, які вимагають судового вирішення спору не менше, а в питаннях вирішення земельних спорів значно більше.

Аналітики наводять вражаючі факти: згідно з інформацією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України станом на 2019 рік від Державної судової адміністрації України надходили повідомлення про неможливість здійснення правосуддя в 24 судах по Україні [31]. Доповнимо цю інформацію і тим фактом, що за попередні роки взагалі було скорочено і кількість судів і кількість суддів.

Важливе значення для суттєвого реформування системи судочинства

повинен набувати такий показник як продуктивність роботи суду, на що наголошувалося у рекомендаціях експертів комісії з ефективності правосуддя Ради Європи (СЕРЕJ). Кількість суддів в ході реформи необхідно привести до оптимальних показників, достатніх для своєчасного, фахового та неупередженого розгляду справ. У свою чергу на визначення такої оптимальності завантаження суддів впливають такі фактори як:

- строки провадження справи;
- темпи провадження справи (питома вага розглянутих справ як частина від справ, що надійшли у звітному періоді);
- кількість справ, яку розглядає один суддя.

У процесі реалізації засад судової реформи за останні роки поки що не має підстав говорити про досягнення суттєвих позитивних зрушень. Спираючись на статистичні дані Державної судової адміністрації України станом на I півріччя 2019 року (табл. 2.1), розглянемо динаміку завантаженості суддів. І хоча у відносних показниках нами обраховано відношення даних 2019 року до 2013 року, у якому ще не відбувалося відповідних змін, кількісні показники значно зросли. До того ж наголосимо, що за 2019 рік подано фактично дані за 6 місяців, тобто з показниками за весь рік дані про кількість справ буде збільшено, а отже і зростання складатиме більше, ніж в 1,1 рази за загальними цифрами або в 1,7 рази для місцевих загальних судів. Виключенням стало навантаження кількості справ на одного суддю у спеціалізованих судах (апеляційні адміністративні суди – зменшення у 7,7 рази; господарські місцеві суди – менше на 77%; апеляційні господарські суди – менше на 75 %).

Щодо збільшення навантаження на суддів окружних адміністративних судів у 2,1 рази, то воно на нашу думку вмотивовано тим, що змінилася суспільно-політична ситуація в країні, зросла кількість позовів, в яких оскаржувалися дії попередніх посадовців, органів державної влади та місцевого самоврядування. У ці лому такі цифри показують, навантаження на одного суддю лише зростає, а це не покращує якість здійснення правосуддя і,

крім того, не задовольняє суспільні очікування від запровадження судової реформи.

Таблиця 2.1

Динаміка завантаженості суддів за даними Державної судової адміністрації України (2013 - I півріччя 2019 року)

Види судів	Кількість нерозглянутих справ і матеріалів							Віднозн. 2019 р. до 2013 р., %
	Роки							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Місцеві загальні суди	329,208	266,130	276,613	367,201	436,312	480,360	547,620	166
Апеляційні суди	22,101	21,934	21,181	23,498	27,464	86,592	33,554	152
Окружні адміністративні суди	25,461	23,161	22,348	33,010	37,617	47,547	52,124	у 2,1 рази
Апеляційні адміністративні суди	200,845	24,898	11,666	12,022	11,131	26,799	15,449	у 7,7 рази
Господарські місцеві суди	37,722	33,461	29,605	30,195	27,610	28,086	29,156	77
Господарські апеляційні суди	4,088	3,875	3,837	3,762	3,847	4,920	3,061	75
Усього	615,650	373,333	365,250	469,688	543,981	674,214	680,964	110

Джерело: [21]

Наведемо ще одну вражаючу цифру, розраховану експертами з питань судової реформи, – на одного суддю місцевого суду в 2018 році в середньому надходило 8 справ щодня [21].

У такій складній ситуації доречно звернутися до закордонної практики вирішення відповідних проблем. Основними видами альтернативних способів врегулювання спорів, що добре себе зарекомендували та мають широку практику застосування, є: переговори, арбітраж та медіація.

Окремо необхідно зазначити, що одним з позитивних наслідків судової реформи, які вже можемо відчутти, є посилення зв'язків з громадськістю,

відкритість та доступність інформації щодо діяльності судів. На сьогоднішній день дані щодо організації та результатів діяльності суду оприлюднюються на офіційних сайтах Територіальних Управлінь Державної судової адміністрації України, на офіційному сайті «Судова влада» [42]. Зокрема, у вкладці «Судова статистика» на сайті судової влади України подано інформацію у вигляді аналітичних таблиць щодо стану здійснення правосуддя (рис. 2.1).

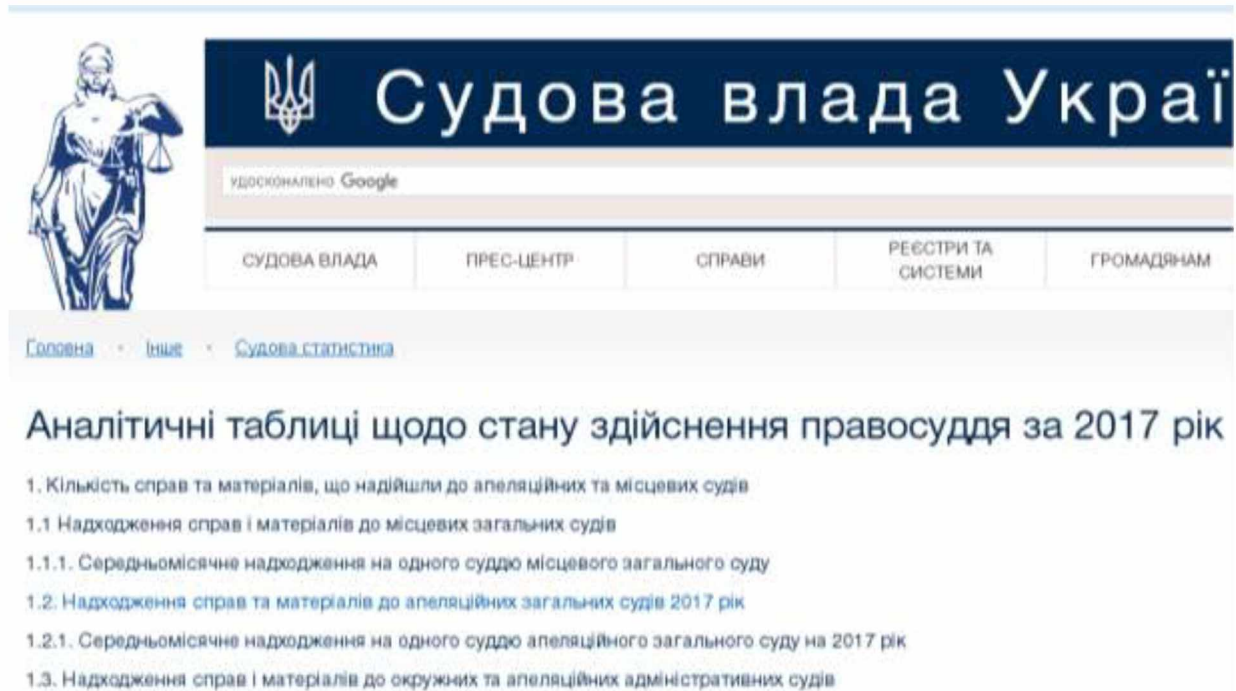

Рис. 2.1. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя [42]

Відповідні таблиці охоплюють весь спектр питань щодо організації роботи суду, надходження справ, строки розгляду, аналізується кількість справ у судах різних інстанцій, у спеціалізованих судах, темпи їх розгляду. Всього у формі аналітичних таблиць, які знаходяться у відкритому доступі, розглядається робота судів та суддів майже за 40 показниками. Останні представлені нами у вигляді систематизованої таблиці (Додаток Д), витяг з якої подано в табл. 2.2. Безпосередні зведені дані у таблицях подаються на сайтах органів судової влади і більшість з них містять порівняльну інформацію з попереднім роком (зразки таких звітних даних подано у Додатку Е та Додатку Є). Так, наприклад, середньомісячне надходження на

одного суддю апеляційного загального суду у 2017 році в середньому по Україні склало 25,51 справ (Додаток Е). Цей же показник у 2016 році становив 16,94, тобто кількість надходжень, а отже і навантаження на одного суддю зросло у 1,5 рази. Оскільки відповідна інформація подається у розрізі кожної області України, то можемо вказати, що у 2017 році в Полтавській області цей показник майже дорівнював середньому по Україні і склав 23,42 (у 2016 році становив 13,76); показник збільшився в 1,7 рази, що також майже не відрізняється від загальної тенденції.

Таблиця 2.2

Перелік аналітичних таблиць щодо стану здійснення правосуддя (витяг)

Кількість справ та матеріалів, що надійшли до апеляційних та місцевих судів	
Надходження та розгляд справ	
1.1. Надходження справ і матеріалів до місцевих загальних судів	Середньомісячне надходження на одного суддю місцевого загального суду
1.2. Надходження справ та матеріалів до апеляційних загальних судів за рік	Середньомісячне надходження на одного суддю апеляційного загального суду на рік
1.3. Надходження справ і матеріалів до окружних та апеляційних адміністративних судів	
1.4. Кількість розглянутих апеляційними та місцевими судами справ та матеріалів	1.4.1. Оперативність розгляду справ місцевими загальними судами
	1.4.2. Оперативність розгляду справ окружними адміністративними судами
1.5. Кількість справ і матеріалів, що знаходились на розгляді	1.5.1. Кількість справ і матеріалів, що знаходились на розгляді у місцевих загальних судах
	1.5.2. Кількість справ і матеріалів, що знаходились на розгляді в апеляційних загальних судах
	1.5.3. Кількість справ і матеріалів, що знаходились на розгляді в окружних та апеляційних адміністративних судах
	1.5.4. Кількість справ і матеріалів, що знаходились на розгляді в місцевих та апеляційних господарських судах

Якщо коротко проаналізувати дані про середньомісячне надходження справ на одного суддю апеляційного загального суду у 2017 році за територіальним принципом, то із зрозумілих причин найбільшої соціально-політичної активності у столиці, саме показник по місту Києву буде найбільшим – 52,63 (кількість зросла на 109 % у порівнянні 47,9 у 2016 році). Найменшим в Україні у 2017 році були показники навантаження на суддів у Чернівецькій області (це за виключенням показників по Луганській і Донецькій областях, де подано інформацію лише по частині територій, які

підконтрольні Україні) – 18,64 (кількість зростає в 1,65 рази у порівнянні 11,3 у 2016 році).

Згідно аналітичних даних Державної судової адміністрації України за 2017 рік (Додаток Е) за штатним розписом найбільша кількість суддів встановлена для міста Київ – 110 штатних одиниць, Дніпропетровської області – 100, Харківської – 85, Одеської – 70. Для решти областей України передбачена кількість суддів від 30 до 40. Зокрема, 40 суддів за штатним розписом передбачено для Полтавської, Вінницької, Миколаївської, Херсонської. Але, наголосимо, що це дані щодо нормативів наповнення судів судьями згідно штатного розпису. На практиці відповідні посади не завжди «закриті» призначеними судьями у повному обсязі. Маємо чимало фактів, коли суди залишаються забезпечені судьями лише на половину. Така проблема, як вже зазначалося вище, також є одним із завдань, яке потребувало вирішення в ході судової реформи.

Якщо коротко продовжити аналіз позитивних зрушень у бік відкритості роботи судової гілки влади, то необхідно відзначити стійку тенденцію до інформування населення доступним та зручним способом. Зокрема на вже згадуваному сайті «Судова влада», який безперечно є базовим для відповідної гілки влади, у вкладці «Громадянам» зроблено окремий розділ «Як звернутися до суду?», в якому розташовано зразки документів та покрокові інструкції з наступних питань:

- Заява про встановлення факту народження дитини;
- Заява про встановлення факту смерті;
- Пам'ятка щодо процедури отримання свідоцтва про народження дитини, яка народилася на тимчасово окупованій території України;
- Пам'ятка щодо отримання свідоцтва про смерть, коли особа померла на тимчасово окупованій території України;
- Чи можливо залагодити спір без суду?
- Ви плануєте подати позов до суду: що потрібно знати?
- Як визначити компетентний суд у вашій справі?

– Як і коли можна звернутися до Європейського суду з прав людини?

Ще однією практичною та зручною новацією для фізичних та юридичних осіб є можливість оплати судового збору он-лайн, що було запроваджено з 1 вересня 2015 року. На рис. 2.2 зображено електронну квитанцію для сплати судового збору, яку можна заповнити та оплатити на сайті «Судова влада». Нами було обрано для сплати Октябрський районний суд міста Полтави у справі щодо розподілу майна після розлучення. Особа, яка звертається на сайт у питаннях оплати судового збору має можливість знайти відповідний суд (у тому числі і спеціалізовані суди та апеляційні), призначення позову – це можна обрати із запропонованого значного переліку, після чого електронна система видає готову до сплати квитанцію. Особі залишається лише заповнити поля з особистою інформацією.

Призначення збору - За подання до суду позовної заяви про поділ майна при розірванні шлюбу, пункт 1.3.2

Збір становить - 1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму на одну працездатну особу та не більше 3 розмірів прожиткового мінімуму на одну працездатну особу 1.3.2.3

Ціна позову: Сума збору: --грн

Платник: П.І.Б./Назва:

Адреса:

ІПН (П)Код ЄДРПО: (П) Серія та номер паспорта, у разі, якщо платник відмовився від отримання ІПН

Позивач: Копіювати інформацію з платника
П.І.Б./Назва:

Дата платежу:

Призначення платежу: Формувати автоматично

101

Платник відповідає за дані, що зазначені в реквізиті платіжного доручення "Призначення"

Рис. 2.2. Електронна квитанція для сплати судового збору, яку можна заповнити та оплатити на сайті «Судова влада» [22]

Можливість поррахувати судовий збір за допомогою такого електронного спеціалізованого калькулятора, дає можливість громадянам заздалегідь продумати суму позову, об'єктивно оцінити свої фінансові

можливості тощо.

Крім того, вкладка «Судовий збір» разом з іншими («Електронний суд», «Стан розгляду справи», «Розклад засідань») винесена на головну стрічку на сторінках усіх судів.

За допомогою вкладок («Електронний суд», «Стан розгляду справи», «Розклад засідань» також забезпечується максимальна відкритість діяльності судової влади. Зокрема, у Додатку К нами подано скріншот зі списком справ, призначених до розгляду (на 25 листопада 2020 року), згідно електронного «Розкладу засідань» на сайті Полтавського апеляційного суду. Як бачимо, на сайті подано інформацію, яка дозволяє створити часткове уявлення по справі, чітко визначає суддів, що її розглядають, але у той же час не розкриває даних, які могли б зашкодити інтересам сторін конфлікту, а саме:

- склад суду (прізвища суддів, які будуть розглядати справу в апеляційному провадженні);
- єдиний унікальний номер по справі;
- сторони по справі;
- суть позову.

Вважаємо за необхідне, характеризуючи стан просування судової реформи в Україні, відзначити ще один важливий напрямок у цій роботі. Серед завдань, які мала вирішити судова реформа, важливе місце посідає ідея фізичної наближеності судів до сторін та інших учасників судового процесу. У жовтні 2017 року Верховна Рада України фактично розпочала процес укрупнення судів, коли було внесено відповідні зміни до ряду процесуальних кодексів України. І вже на початку 2018 року Вища рада правосуддя виступила з конкретною пропозицією щодо скасування 142 місцевих судів та заміни їх 72 окружними судами. У раді підкреслили, що тільки в столиці з 10 районних судів потрібно створити 6 окружних.

Нагадаємо, що згідно змін до ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у

місті, або у районі (районах) і місті (містах). Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди; місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.

Не вдаючись у деталі зміни системи судів, у тому числі і спеціалізованих, зазначимо, що головною метою цих змін було укрупнення судів, ліквідація судів, які діяли мало ефективно, охоплювали не значну територію тощо. Розгалуженість судової мережі не давала можливість забезпечити всі суди належною кількістю суддів, які до того ж демонстрували б високий рівень професіоналізму за спеціалізацією справ, що розглядаються. Мала кількість суддів в окремих судах не вирішувала проблему їх доступності для населення та своєчасного розгляду справ. Майже класичною вважається ситуація, коли з трьох суддів один перебуває у відпустці, один – на лікарняному, один – підвищує кваліфікацію або перебуває у декретній відпустці, а суд не може реалізувати свої конституційні обов'язки перед суспільством. Вирішити подібні проблеми і була покликана судово реформа в частині оптимізації судової мережі шляхом укрупнення.

У ході реалізації цієї частини судової реформи не було на законодавчому рівні визначено чіткі стандарти, які б дозволили проводити укрупнення, дотримуючись об'єктивної оцінки ситуації та інтересів громадян. Не було визначено кількість населення, яке має проживати на території судового округу, не визначено граничні межі відстані, яку має долати позивач, відповідач або свідки у справі. Так, у Полтавській області реорганізовано місцеві суди та утворено на їх базі окружні суди (зміни ще не ступили в дію), як приклад можна навести наступні зміни [X_04]:

- Карлівський окружний суд із місцезнаходженням у місті Карлівці, смт Машівці та смт Чутове шляхом реорганізації Карлівського районного суду, Машівського районного суду та Чутівського районного суду;
- Лубенський окружний суд із місцезнаходженням у містах Лубнах та

Лохвиці, смт Оржиці шляхом реорганізації Лохвицького районного суду, Лубенського міськрайонного суду та Оржицького районного суду;

– Миргородський окружний суд із місцезнаходженням у місті Миргороді, смт Великій Багачці та смт Шишаки шляхом реорганізації Великобагачанського районного суду, Миргородського міськрайонного суду та Шишацького районного суду.

Ідея реформаторів полягала у тому, що в окремих частинах новоутворених окружних судів будуть розглядати окремі категорії справ, наприклад, окремо кримінальні, окремо цивільні тощо. Такий підхід вирішив би проблеми судової системи, але ускладнює на практиці доступність до суду з боку пересічних громадян. У наведеному вище прикладі реорганізації судів на Полтавщині, бачимо, що мешканці з Оржицького району (ліквідовано у липні 2020 року згідно з реформою децентралізації та приєднано до Лубенського району Полтавської області) за для вирішення спорів у суді фактично повинні їхати з ряду питань у Лубни (відстань становить 43 км) або Лохвицю (94 км). У той же час відстань з віддалених сел Оржицького району до райцентру становила максимально 30 км, наприклад від сіл Яблуневе або Сазоновка.

Таким чином, питання успішності ідеї укрупнення судів залишається відкритим та потребує подальшого доопрацювання. Реалізація засад реформи у сучасному вигляді не дозволяє констатувати про безперешкодний доступу до правосуддя і доступ до розгляду судових справ у розумні строки.

Потрібно коротко зазначити, що в ході реформи судової влади в Україні було створено два додаткові вищі спеціалізовані суди: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Щодо останнього, зазначимо, що доцільність його утворення мотивувалася завдання посилення боротьби з корупцією. Але сам процес його створення, діяльність та досягнуті результати залишаються занадто політизованими в суспільстві. Не знаходить широкої підтримки в суспільстві і створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Значною мірою це

пояснюється доволі низькою культурою та правовими традиціями розглядати питання інтелектуальної власності в судовому порядку. Для західних країн, у першу чергу для США, така практика є дуже розповсюдженою. Не принижуючи значення захисту прав інтелектуальної власності, зауважимо, що видається неактуальним проведення організаційної роботи та виділення значних бюджетних коштів на створення відповідного спеціалізованого суду.

2.2. Реформування суддівського корпусу як один з найважливіших напрямів судової реформи

Належне кадрове забезпечення високопрофесійними компетентними фахівцями визначається як один з найважливіших напрямів та очікуваний результат реформування судової системи, що дозволить твердити про створення по-справжньому незалежного суду, сприятиме виходу судової влади України на якісно новий рівень.

Формування корпусу професійних суддів повинно ґрунтуватися на чітко визначених критеріях, здійснюватися на засадах відкритості, за широкої участі громадськості. Тільки така модель може вважатися оптимальною. Зауважимо, що і у попередні роки, українські політики декларували та проголошували необхідність досягнення саме таких показників високих морально-етичних цінностей у доборі суддів, у їх безпосередній діяльності. Попри важливість таких заяв по-суті не було створено належного механізму з запобіжними заходами для відбору та призначення суддів з високими професійними знаннями та моральними чеснотами. У цьому сенсі справедливо буде стверджувати про відсутність моделі менеджменту у системі державного управління в сфері судочинства.

«Процес відкритості та колегіальності у розгляді майбутніх кандидатів на посаду судді – єдиний шлях до демократизації та самостійності судової влади» [31, с.12-13].

Судова влада у незалежній, демократичній, соціальній, правовій державі, якою є Україна згідно норм ст. 1 Конституції України, повинна бути побудована таким чином, щоб професійні судді користувалися довірою та повагою як усього суспільства в цілому, так і кожного громадянина, зокрема. Не будемо забувати про дуалістичний характер очікувань від суддів: з одного боку, вони є носіями влади, уособленням судової гілки державної влади, що покликані діяти, керуючись виключно нормами закону, чого і очікує від них суспільство; з іншого боку, вони є професійними особами, на яких покладено значні очікування окремого громадянина щодо розгляду його конфліктної ситуації на засадах справедливості. До певної міри у самому характері цих очікувань закладено певне протиріччя щодо окремих юридичних ситуацій. Наприклад, і держава, і суспільство в цілому, і окремих громадянин, що постраждав від протиправних дій крадія, хулігана або п'яного водія мають спільні очікування у справедливому покаранні. Розуміння такої справедливості є однаковими, отже і очікування теж однакові. Ситуація ускладнюється, коли конфлікт розгортається довкола сплати податків державі суб'єктом господарювання, нарахування йому митних зборів або звільнення з посади працівника підприємства, яке він вважає безпідставним, заборона з боку місцевої влади у проведенні акції громадській організації тощо. Такі конфліктні ситуації, де держава та суспільство і громадянин опиняються по різні боки, супроводжуються покладанням на суддів і, відповідно, різних очікувань. І саме в цьому випадку запобіжним механізмом, який дозволяє стороні-відповідачу прийняти рішення суду, виступає формула «Закон один для всіх» та високий моральний авторитет суддів. У разі не дотримання цього механізму, його спотворення у ході попередньої роботи суддів конфлікт лише загострюється, розгляд справ продовжується у процесі апеляційного та касаційного провадження. А це веде не стільки до обтяження судової системи, не стільки спричиняє додаткові бюджетні витрати, скільки формує негативний імідж судової влади як однієї з гілок державної влади, а отже і самої держави в очах

її громадян. Саме тому надзвичайно важливого значення набуває загальний образ фахового судді як професіонала, який би відповідав усім критеріям, що висуваються до нього суспільством та державою.

Важливість формування професійного та високоморального суддівського корпусу підкреслює і факт сприяння цьому процесу з боку зарубіжних країн, через різні урядові проекти, що спрямовані на подальший розвиток демократії в Україні. Це, наприклад, Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), яке працює в Україні з жовтня 2016 року. Мета програми – «надання підтримки судовій владі, уряду, парламенту, громадянському суспільству та народу України у здійсненні судової реформи». Так, у другій половині 2020 року Програма «Нове правосуддя» разом з Національною школою суддів України провели серію навчальних вебінарів [43].

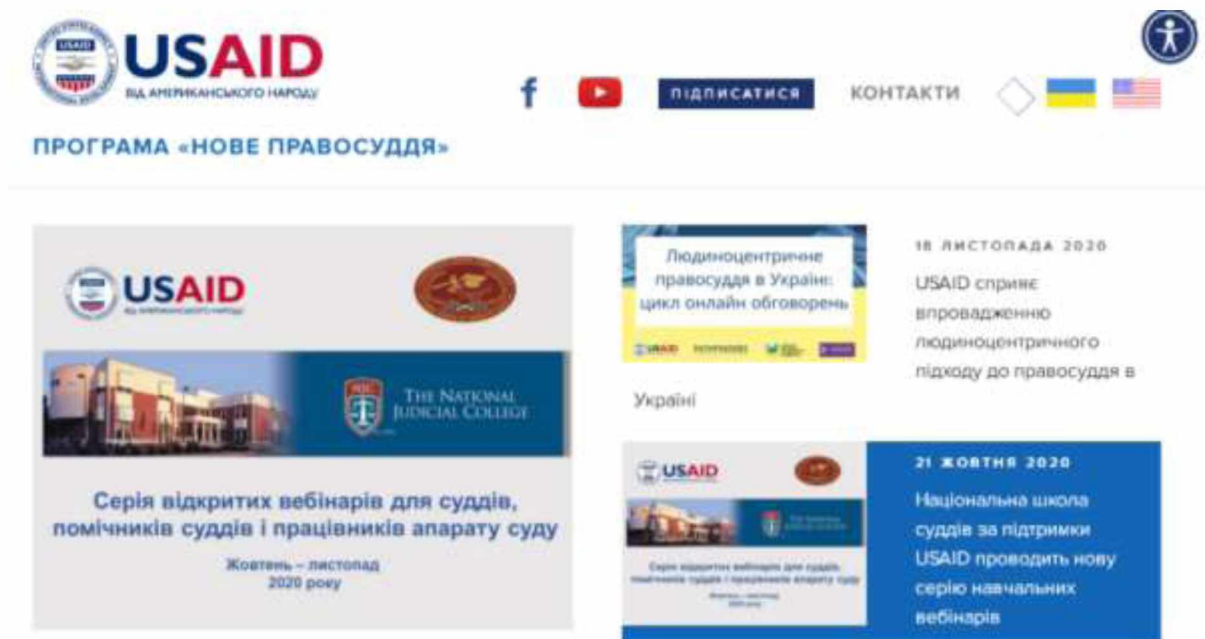

Рис. 2.1. Серія відкритих вебінарів для суддів на сайті Програми «Нове правосуддя» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID)

Також необхідно відзначити українсько-канадський Проект «Підтримка судової реформи» (SJRP), який фінансується Урядом Канади через Міністерство міжнародних справ Канади. Його метою є підсилення незалежності судової системи в Україні. Виконавцем Проекту виступає

Національний суддівський інститут Канади (НСІ), партнером є Офіс Уповноваженого з федеральних суддівських справ Канади.

На одному з останніх засідань Керівного комітету Проєкту, яке відбулося он-лайн 9 листопада 2020 року, взяли участь представники Міністерства міжнародних справ Канади, Національного суддівського інституту Канади, Офісу уповноваженого з питань федеральних суддів Канади, Вищої ради правосуддя, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Ради суддів України, Служби судової охорони, місцевих та апеляційних судів, а також експерти та представники Проєкту «Підтримка судової реформи» [44].

Керівник Проєкту Любомир Маркевич, неодноразово зазначав, що Проєкт має напрацювання за такими напрямками:

- покращення цілісності й гендерної чутливості застосування права судовою системою України;
- підвищення рівня прозорості й об'єктивності відбору суддів;
- ефективності судового управління.

Представники української сторони високо оцінили практичне значення тренінгів «Ефективна комунікація та вирішення конфліктів», які проводилися для суддів України.

У процесі тривалого реформування судової системи в Україні добір та призначення на посаду судді було закріплено у нормах ст. 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Цей процес тепер чітко визначено у вигляді послідовних етапів (табл. 2.3).

У відповідності до засад судової реформи особливого значення набувають відбірковий та кваліфікаційний іспити суддів, покликані сприяти формування корпусу професійних суддів в Україні. Згідно п. 2 ст. 72 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» проведення цих іспитів повинна забезпечити Вища кваліфікаційна комісія суддів України (надалі – ВККС України).

**Етапи добору та призначення судді у відповідності
до засад судової реформи в Україні**

Етап	Зміст етапу
Етап 1	прийняття рішення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України про оголошення добору відповідно до кількості вакантних посад
Етап 2	розміщення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України оголошення про проведення добору на офіційному сайті
Етап 3	подання особами, які претендують на зайняття суддівських посад заяви та документів (стаття 71 Закону) до Вищою кваліфікаційною комісією суддів України
Етап 4	перевірка Вищою кваліфікаційною комісією суддів України осіб, які виявили намір стати судьями, вимогам, що пред'являються до таких кандидатів
Етап 5	допуск таких осіб до участі у доборі та складенні відбіркового іспиту;
Етап 6	складення «допущеними» особами відбіркового іспиту
Етап 7	встановлення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України результатів відбіркового іспиту та їх оприлюднення
Етап 8	здійснення спеціальної перевірки щодо осіб, котрі успішно склали відбіркового іспит
Етап 9	проходження спеціальної підготовки особами, які склали відбіркового іспит та пройшли спеціальну перевірку у Національній школі суддів України (отримання свідоцтва)
Етап 10	складення кваліфікаційного іспиту та встановлення його результатів
Етап 11	зарахування Вищою кваліфікаційною комісією суддів України осіб, що успішно пройшли попередні стадії, до резерву на заміщення вакантних посад, визначення рейтингового списку кандидатів та його оприлюднення
Етап 12	оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України конкурсу на заміщення вакантних посад у місцевих судах
Етап 13	проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України конкурсу на основі рейтингу кандидатів та внесення Вищій раді правосуддя рекомендації щодо призначення кандидата на посаду судді
Етап 14	розгляд Вищою радою правосуддя рекомендації Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та ухвалення рішення щодо кандидата
Етап 15	у разі внесення Вищою радою правосуддя подання про призначення судді на посаду – видання указу Президента України про таке призначення

З метою забезпечення прозорості та публічності іспитів на обох етапах можуть бути присутніми судді, адвокати, представники ЗМІ та громадських організацій, а також сам кандидат, який брав участь у доборі.

Зокрема, проведення відбіркового іспиту відбувається у формі анонімного тестування. Такий порядок встановлено ст. 73 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

Про проведення такого іспиту ВККС України повідомляє на своєму офіційному сайті. Результати відбіркового іспиту визначаються безпосередньо після закінчення випробування та невідкладно

оприлюднюються. Особи, які успішно склали відбірковий іспит, допускаються ВККС України до наступного етапу – навчання у Національній школі суддів України. Таке рішення відносно осіб приймається за результатами спеціальної перевірки.

Відповідно до частини 2 статті 78 Закону кваліфікаційний іспит полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, у тому числі отриманого за результатами спеціальної підготовки, а також ступеня його здатності здійснювати правосуддя. Кваліфікаційний іспит передбачає виконання особою претендента двох завдань – тестування та практичного завдання. Іспит проводиться анонімно, а у разі негативного результату повторне складання кваліфікаційного іспиту можливе лише через один рік [58].

Особливості проведення кваліфікаційного оцінювання визначаються такими нормативними актами:

- 1) Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;
- 2) Положенням про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення (діє у редакції рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13.02.2018 року) (далі – Положення);
- 3) Порядком проведення іспиту та методики встановлення його результатів у процедурі кваліфікаційного оцінювання (діє у редакції від 02.10.2018 року) (далі – Порядок) (подано в Додатку Г).

Відповідно до пп. 1, 4-6 Положення метою проведення кваліфікаційного оцінювання є визначення ВККС України здатності судді чи кандидата на таку посаду здійснювати судочинство у відповідному суді або оцінювання відповідності судді займаній посаді за визначеними законом критеріями. Кваліфікаційне оцінювання включає:

- 1) складення іспиту (проведення та оцінювання якого визначається вищесказаним Порядком), який є основним засобом виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону судді (кандидата на

посаду судді);

2) дослідження досьє та проведення співбесіди.

За результатами одного етапу кваліфікаційного оцінювання Комісія ухвалює рішення щодо допуску судді (кандидата на посаду судді) до іншого етапу кваліфікаційного оцінювання [51, с. 1].

Таблиця 2.4

Критерії та показники, які визначаються в ході тестування особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей суддів (кандидатів на посаду судді)

Критерії	Показники оцінювання	Складові показника
Особиста компетентність	Когнітивні якості особистості	Логічне мислення
		Абстрактне мислення
		Вербальне мислення
		Загальний показник
	Емотивні якості особистості	Стресостійкість
		Емоційна стабільність
		Контроль емоцій
		Контроль імпульсів
		Патопсихологічні ризики
	Мотиваційно-вольові якості особистості	Відповідальність
		Стійкість робочої мотивації
		Рішучість
		Дисциплінованість
		Кооперативність
		Здатність відстоювати власні переконання
Соціальна компетентність	Комунікативність	<i>Складові не конкретизовано</i>
	Організаторські здібності	<i>Складові не конкретизовано</i>
	Управлінські властивості особистості	<i>Складові не конкретизовано</i>
	Моральні риси особистості	Чесність
		Порядність
		Розуміння і дотримання правил та норм
		Відсутність схильності до контрпродуктивних дій
		Дисциплінованість
Лояльність		
Професійна етика	Морально-психологічні якості (інтегративність)	Розуміння і дотримання правил та норм
		Здатність відстоювати власні переконання
		Дисциплінованість
		Повага до інших
Доброчесність	Загальна оцінка інтегративності (доброчесності)	Чесність і порядність
		Відсутність контрпродуктивних дій
		Відсутність схильності до зловживань

У відповідності до завдань судової реформи про оновлення складу

суддівського корпусу країни, найбільш важливим вдається визначення у сучасній практиці відбору та призначення судді таких критеріїв оцінювання, як: компетентність, професійна етика та доброчесність (табл. 2.4) [51, с. 2].

Під час відбіркового та кваліфікаційного іспитів, що проводяться у рамках здійснення добору кандидатів на суддівські посади, комісія має визначити компетентність професійного судді.

Компетентність розглядається науковцями як «системна якість, в основі якої знаходяться знання, уміння, навички, певні здібності, котрі необхідні при здійсненні конкретної професійної діяльності, ведуть до її успішності» [30, с.183].

Компетентність є такою ознакою, що являє собою «наявність необхідного для успішного виконання професійної діяльності комплексу ставлень, цінностей, знань, умінь й навичок, що проявляються у спроможності сприймати індивідуальні, професійні та соціальні потреби; у забезпеченні соціальної і професійної самореалізації у сфері судочинства, а також дають можливість професійного та особистісного самовдосконалення протягом всього життя» [38, с.113].

Професійна компетентність майбутнього судді оцінюється за результатами [41, с. 3]:

- складення письмового іспиту у анонімному порядку (рівень знань у сфері права);
- практичного завдання (навички правозастосування);
- дослідження досьє і співбесіди (ефективність здійснення правосуддя та діяльність щодо підвищення фахового рівня).

Доречно зазначити: якщо є критерії, яким має відповідати суддя, то повинні бути сформульовані критерії (риси, факти поведінки), наявність яких не дозволяє допускати особу до подальшої судової практики. До такого переліку віднесено наступні дії суддів [30,с.9]:

- вчинки, які свідчать про неналежне оформлення документів;
- використання нормативних актів радянського періоду для

мотивування рішень про заборону мирних зібрань;

– недотримання практики Європейського суду з прав людини; недотримання вимоги щодо розумних строків розгляду справи, вчасного оприлюднення судових рішень;

– порушення принципу гласності судового процесу.

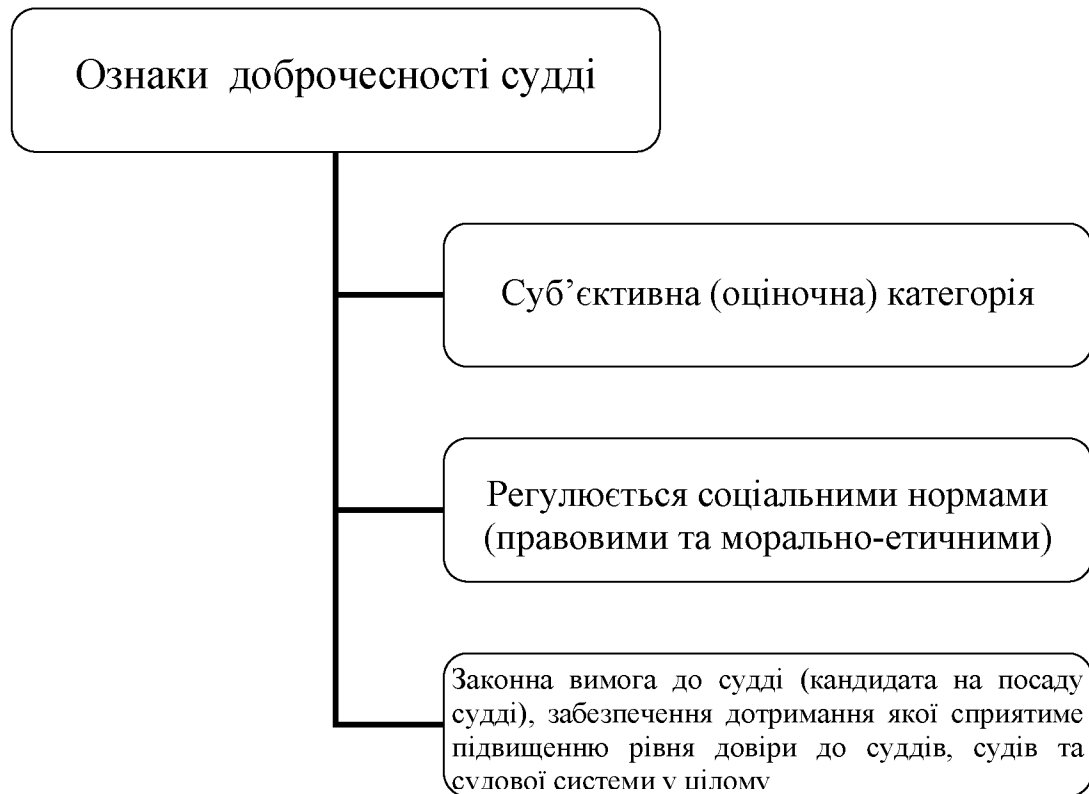

Рис. 2.1. Ознаки доброчесності судді

Доброчесність судді – це сукупність встановлених чинним законодавством вимог та принципів морально-етичного характеру, якими повинні керуватися судді під час здійснення повноважень по відправленню правосуддя та у позасудовій діяльності з метою підвищення авторитету судової влади у суспільстві та забезпечення високого рівня довіри громадськості до суду [23, с.75] і характеризується рядом ознак (рис. 2.1).

Серед принципово нових підходів у процедурі добору суддів в Україні є здійснення психодіагностики кандидатів, яка являє собою їх перевірку на відповідність вимозі доброчесності («HCS Integrity Check») [47, с.22].

Складові елементи категорії доброчесності частково можна визначити шляхом аналізу змісту декларації доброчесності, яку професійний суддя повинен подавати щороку до 1 лютого (стаття 62).

Звертає на себе увагу той факт, що досі не існує нормативного акту, який би прямо визначав критерії суддівської доброчесності. Це вдається актуальним через високий рівень суспільно-політичної уваги до категорії «доброчесність» в усіх сферах життя країни. Як видно з ознак доброчесності суддів, то це є категорія оціночна, отже широкі кола громадськості та фахові інституції повинні спиратися на певні критерії при визначенні доброчесності. Науковці пропонують визначати складові суддівської доброчесності, виходячи з аналізу норм ст. 62 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якими встановлено декларацію доброчесності, яку щорічно повинен подавати суддя. Відповідно до пунктів, які суддя повинен підтвердити або не підтвердити, поняття «доброчесність професійного судді» включає:

- 1) відповідність рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам;
- 2) своєчасне та повне подання декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та достовірність задекларованих у них відомостей;
- 3) невчинення корупційних правопорушень;
- 4) відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності;
- 5) сумлінне виконання обов'язків судді та дотримання ним присяги;
- 6) невтручання у правосуддя, яке здійснюється іншими суддями;
- 7) проходження перевірки суддів відповідно до Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та її результати;
- 8) відсутність заборон, визначених Законом України «Про очищення влади» [45].

Висновки до розділу 2

Вважаємо, що сучасний стан справ у судовій системі – це наслідок непослідовних дій та часом поверхового розуміння правил системи, які допускали державні органи всіх гілок влади. А тому й вирішення проблем, що назріли, – комплексне і є спільним завданням всіх державних інституцій та громадянського суспільства.

Доведено, що з огляду на те, яку територію займає Україна, кількість населення, відстань між населеними пунктами для нашої держави оптимальною є триланкова судова система, де у максимально наближеному до людей суді працюватимуть судді різних спеціалізацій. Така система здатна не тільки спростити громадянам доступ до правосуддя, зменшити бюджетні витрати на утримання судів, а й вирішити і проблему розподілу юрисдикцій і сприяти забезпеченню єдності судової практики. Спеціалізація має бути збережена, однак не на рівні різних судових юрисдикцій, а в межах кожного суду. Тобто поступово потрібно відмовлятися від спеціалізації судів і переходити до спеціалізації суддів. Щоб здійснити таку перебудову, по-перше, потрібно підвищити якість правосуддя на рівні першої та апеляційної інстанцій, по-друге, запровадити ефективний фільтр для доступу до касаційного суду.

Запровадження електронного урядування в судовій сфері, яке розпочалося зі створення єдиного веб-порталу «Судова влада в Україні», є одним із напрямів загальнодержавного процесу трансформації діяльності публічної влади із використанням цифровізації. Вже на початковому етапі роботи судової системи України на засадах електронного урядування вона досягла більшої відкритості та доступності для громадян

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК СФЕРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА ЗАСАДАХ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

3.1. Подальший розвиток електронного документообігу в судовій системі

Розвиток інформаційних технологій пронизує всі сфери суспільного життя, зокрема й правосуддя. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, положення національних стратегічних документів, законів України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис» тощо передбачають, що електронне судочинство як складова загальнодержавного електронного урядування є шляхом до покращення доступності правосуддя та підвищення його оперативності. Тому головна мета впровадження електронного судочинства – забезпечити ефективність судової системи та високу якість правосуддя загалом.

Згідно з Концепцією розвитку електронного урядування в Україні електронне урядування (е-урядування) – це форма організації державного управління, яка за рахунок широкого застосування ІКТ підвищує ефективну, відкриту та прозору діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надає в дистанційному режимі комплекс державних послуг людині та громадянину, суспільству, державі й бізнесу (користувачам). Впровадження електронного урядування передбачає реалізацію комплексного та індивідуалізованого підходу до надання державних послуг користувачам з одночасним усуненням їх від безпосереднього контакту з державними службовцями (деперсоніфікація) [54].

Реалізація ідеї електронного урядування викликає значний інтерес у всьому світі. США, Велика Британія, Швеція, Данія, Норвегія, Латвія, Естонія та багато інших країн уже застосовують або починають

застосовувати методи електронного урядування. Зокрема, уряд США надає громадянам різноманітні послуги через мережу Інтернет: видання ліцензій, сплату штрафів тощо. В Англії реєстрація фірм потребує заповнення через мережу тільки однієї форми [22].

Метою впровадження е-урядування в Україні є розвиток електронної демократії задля досягнення європейських стандартів якості електронних державних послуг, відкритості та прозорості влади для людини й громадянина, громадських організацій, бізнесу.

Стратегічні завдання з розвитку електронного урядування обумовлені перевагами, які надають ці технології у розвитку суспільства та держави:

- забезпечення прав людини і громадянина на віддалений доступ до всіх видів відкритої державної інформації, що має індивідуальну та суспільну значущість;
- залучення людини і громадянина до участі в державних справах;
- подальше вдосконалення технологій державного управління;
- подолання інформаційної нерівності;
- організація надання послуг юридичним та фізичним особам в інтегрованій формі дистанційно – через Інтернет та інші засоби;
- перебудова відносин органів державної влади й органів місцевого самоврядування з людиною та громадянином;
- сприяння розвитку економіки;
- системотворче законодавче забезпечення [31].

Відповідно до базових положень Концепції галузевої програми інформатизації судів, організаційне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи є одним із основних завдань Державної судової адміністрації України. Державна судова адміністрація України, як центральний орган виконавчої влади, діяльність котрого спрямовує і координує Кабінет Міністрів України, відповідно до Положення про Державну судову адміністрацію України, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2009 № 14 бере участь у

реалізації державної політики з інформатизації, зокрема у створенні необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною й повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, з урахуванням того, що організаційне забезпечення діяльності Верховного Суду України, Конституційного Суду України та вищих спеціалізованих судів здійснюють апарати цих судів [40].

Головна мета Концепції – сформувати умови для створення й функціонування Єдиної судової інформаційної системи (ЄСІС), що надає інформаційну та технологічну підтримку судочинству на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства і держави у вільному обміні інформацією й необхідними обмеженнями на її розповсюдження і є сукупністю нормативно-правових, організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують збирання, оброблення, накопичення, аналіз та зберігання інформації, взаємодію окремих підсистем уніфікованої та взаємопов'язаної через відповідні стандарти й протоколи, програмні інтерфейси, стандарти даних, стандарти документів, мереж, ведення архіву та відповідні управлінські процеси інфраструктури [32].

У контексті Концепції розвитку електронного урядування в Україні визначено головні стратегічні напрями розвитку систем електронного діловодства та документообігу (СЕДД), враховуючи їх різноманітність систем в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Це створення інтегрованої системи електронного документообігу, мета якої – забезпечити рух документів (указів, постанов, законів, розпоряджень, повідомлень, звітів, аналітичних довідок, тощо), скорочення терміну підготовки та прийняття рішень шляхом автоматизації колективного створення та використання документів в органах державної влади, зокрема в судових установах. Така система є складовою підсистемою («Судове діловодство та документообіг») у структурі ЄСІС [32].

Зважаючи на визначену в Концепції програмну етапізацію

впровадження й розвитку системи електронного урядування, яка відноситься до складних соціальних систем, розглянемо місце та завдання в цій системі власне Системи електронного діловодства та документообігу.

На першому етапі розвитку електронного урядування передбачється:

- сформувати необхідну нормативно-правову та нормативно-технічну базу, зокрема єдиних стандартів, протоколів та регламентів взаємодії суб'єктів електронного урядування, законодавчо визначити електронні державні послуги тощо;

- створити Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів та веб-сайтів (веб-сторінок) органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- започаткувати надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування інформаційних та консультаційних послуг фізичним та юридичним особам з використанням мережі Інтернет, поглибленою інформатизацією суспільства, держави та бізнесу [47].

Ці завдання є визначальними для формування відповідних напрямів розвитку Системи електронного діловодства та документообігу:

- забезпечення та вдосконалення нормативно-правової й нормативно-технічної бази діловодства та документообігу для створення та функціонування ЄСІС, що надає інформаційну та технологічну підтримку судочинству на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства і держави у вільному обміні інформацією;

- інформатизація й автоматизація СЕДД для забезпечення функціонування веб-порталу судової влади та Єдиного державного реєстру судових рішень, з можливостями надавати інформаційні та консультаційні послуги фізичним і юридичним особам з використанням мережі Інтернет.

Відповідно до пріоритетних напрямів інформатизації судів, що закладено в Концепції галузевої програми інформатизації судів, сформульовано такі напрями розвитку СЕДД:

- загальні: автоматизація документообігу, зокрема реєстрації та

створення документів; забезпечення технологічних процесів проходження судових справ; контроль дотримання процесуальних термінів; контроль виконання документів; технічне фіксування (аудіо та відеозапис) та протоколювання судового процесу; автоматичний розподіл судових справ до розгляду;

– функціональні – на рівні підсистеми «Судове діловодство та документообіг» ЄСІС:

– забезпечення судового діловодства на всіх стадіях судового процесу починаючи з надходження судової справи до суду, закінчуючи її переданням до архіву та зберіганням;

– автоматизація проходження процесуальних документів;

– забезпечення загального діловодства й документообігу внутрішніх та зовнішніх документів;

– процесуальний контроль та контроль виконання документів і відстеження життєвого циклу справ та документів;

– облік і контроль використання бланків суворої звітності при виданні (виготовленні) копій судових рішень [53].

Зазначимо, що як і в публічному управлінні в цілому, так і в системі судочинства організаційні й технологічні основи електронного урядування мають чітке спрямування та розраховані на забезпечення ряду завдань розвитку державної влади (табл. 3.1.).

Виходячи з цього, одним із важливих стратегічних напрямків розвитку СЕДД є вдосконалення організаційно-технічної бази для інтеграції в систему безпеки міжвідомчого електронного документообігу. Інтегрована система контролю ефективності роботи державних установ; Інтегрована інфраструктура для автоматизованої інформаційної взаємодії між відомствами та взаємодії з державними органами та фізичними та юридичними особами; Бере участь у широкому впровадженні електронних ресурсів та послуг для забезпечення віддаленого доступу до інформації про діяльність державних установ.

Основні напрями спрямування організаційно-технологічних основ електронного урядування, необхідні для подальшого реформування судової влади в Україні

Організаційні й технологічні основи електронного урядування спрямовано на:
– розвиток і широке впровадження засобів забезпечення віддаленого доступу до інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування
– надання електронних державних послуг з використанням центрів (пунктів) надання послуг на основі єдиної інфраструктури міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії та взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування з фізичними та юридичними особами
– створення захищеної системи міжвідомчого електронного документообігу
– впровадження відомчих інформаційних систем планування і звітності та створення єдиної системи контролю результативності діяльності органів виконавчої влади
– формування нормативно-правової бази, що регламентує порядок і процедури збирання, зберігання та надання відомостей, що містяться в державних інформаційних системах, а також контролю за використанням державних інформаційних систем

Джерело: розроблено автором на основі[42]

Таким чином, в контексті української концепції розвитку електронного уряду та концепції галузевої програми інформатизації судів можна сформулювати основний стратегічний напрям запровадження електронного ведення судових справ. 1. Забезпечення та вдосконалення законодавчої та нормативної бази СЕДД щодо створення та функціонування ЄСІС. ЄСІС надає інформаційну та технічну допомогу судовій системі на принципах збалансування потреб громадян, суспільства та держави у вільному обміні інформацією. 2. Інформатизація та автоматизація СЕДД забезпечує функціонування веб-порталу судової влади та інтегрованого національного судового реєстру, а також здатність генерувати інформаційні ресурси та надавати консультації фізичним та юридичним особам за допомогою Інтернету. 3. Підтримка функції ЄСІС та участь через підсистеми для взаємодії з громадськістю: Інтернет-портал; Державна реєстрація судових рішень; Цивільні апеляції; Інформаційний кіоск.

3.2. Запровадження інституту мирових судів як один з напрямів судової реформи

Комісія правової реформи обговорює проект про введення судді з питань миру до судової системи України, прирівнюючи його до статусу судді загальної юрисдикції. Чи сприятиме ця законодавча ініціатива звільненню судової влади та чи будуть мирні судді необхідними умовами для судової реформи? На прикладах європейських країн та міжнародному досвіді здійснення мирного правосуддя ми зробимо висновок, що такі законодавчі новації є доречними. Значення терміна «магістрат» досі незрозуміле для більшості українців та експертів. Це пов'язано з відсутністю систематичного аналізу та єдиного визначення «світової справедливості». Відповідно до усталеної міжнародної практики, мирне правосуддя – це особа, яка має повноваження виконувати функцію мирного правосуддя. Науковці задумали ширшу концепцію мирного правосуддя, що означає, що державні службовці, які належать до судової системи та керують правосуддям та іншими видами діяльності, обираються центральним, місцевим органами влади чи населенням і які сприяють вирішенню суперечок шляхом розгляду справ в одному суді. Визначений. Український вчений В. Кампо запропонував таку модель світового правосуддя, що базується на позиції справедливості за мир у системі «держава – територіальна спільнота».

Моделі мирового суду:

1. Класична (англійська) (Великобританія), де персонал не є професійним, а магістрат виконує адміністративні та судові функції;
2. Континентальний (французький) (Італія), де персонал непрофесійний, а магістрат виконує судові функції;
3. Змішана (професійна), де основною постійною ознакою є професійний склад, функція може бути адміністративно-судовою або судовою (США).

У той же час у всіх моделях мировий суддя є елементом загальної

судової системи. Магістратський суд виник у Англії. Головною метою введення посади мирового судді був захист державного та громадського порядку. В історичній реальності більшості країн, де існували мирові суди, ці функції були відокремлені і розпочалися наприкінці XVIII століття. На них були покладені лише функції здійснення правосуддя (Франція, Німеччина, Італія). Як бачите, на перший план виходило запобіжне, а не покарання.

В Австралії, Канаді, Іспанії, деяких штатах США та в більшості країн прецедентного права мирові судді призначаються органами місцевої влади. Виборними є посади мирових суддів у Бразилії, деяких кантонах Швейцарії та деяких штатах США, однак суб`єктом обрання є народ.

Аналізуючи процедуру звільнення мирового судді, ми узагальнюємо її наступним чином: Мирові судді можуть бути звільнені за рішеннями федеральних або штатних / місцевих рад (Австралія, Канада), прем'єр-міністрів (Англія та Уельс), судів (Люксембург). Як визначено Кваліфікаційною комісією судді або в порядку, визначеному судді Загального компетентного суду (РФ). Суд магістрату подібний до суду магістрату країн загального права. Наприклад, у Канаді кримінальні справи, пов'язані з найменш серйозними злочинами, які обвинувачуються колективно, та деякі злочини, які звинувачуються в переслідуванні, розглядаються в мировому суді (суддею з питань миру в Квебеку). Однак у США магістрат вимагає письмової згоди відповідача розглянути та вирішити справу просто. За відсутності такої згоди справа підлягає юрисдикції судді окружного суду, в якому знаходиться магістрат. Цікаво, що у Великобританії кандидати в мирні судді можуть не мати юридичної підготовки, але враховується той факт, що вони проживають на відповідній території. Беручи до уваги міжнародний досвід запровадження світового правосуддя, слід зазначити, що досвід країн континентальної правової системи є важливим для України. Наприклад, в Італії мирові судді здійснюють виключно цивільну юрисдикцію, особливо коли йдеться про дотримання законодавства про будівництво, відносин між власниками будинків та орендарів та

відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок аварій транспортних засобів. Водночас мирові судді належать до найнижчої загальної юрисдикції, і судді призначаються органом судового самоврядування, а не виконавчим органом. Комісія з правової реформи, безпосередньо підпорядкована Президенту, запропонувала віднести юрисдикцію мирних суддів до кримінальних справ та кримінальних правопорушень в Україні, де затримання не передбачене. Крім того, мировий суддя може вирішувати справи про розірвання шлюбу (за відсутності дитячих суперечок), видачу судових наказів, розподіл спільного майна (у невеликих розмірах), захист прав споживачів та адміністративні правопорушення.

Які ж завдання повинні на практиці постати перед мировими судьями у випадку успішної реалізації концепції?

По-перше, це зменшує навантаження на окружні суди та пришвидшує вирішення незначних справ. Міжнародна практика показала, що запровадження системи мирного правосуддя забезпечує належний доступ громадян до судової влади та відновлює довіру громадськості до судової влади. Також йдеться про спрощення судового процесу. На думку В. Тація, мировий суддя повинен бути обраний пересічним громадянином, якому обраний чиновник звітуватиме. Крім того, вчені вважають, що необхідно запровадити просту систему апеляцій до судів та швидкі терміни прийняття справ та прийняття рішень. Рекомендації та пропозиції Апеляційного суду України щодо необхідності, можливостей, зручності, форми та процедури запровадження українських суддів у справах миру та присяжних проаналізовані Українською асоціацією судових органів «Фонд сприяння справедливості». Розглядаючи питання про запровадження системи мирного правосуддя в Україні, майже всі суди одноголосно схвалили необхідність та зручність запровадження цієї системи.

Процес перегляду підтвердив, що для запровадження миротворчого судді в Україні сьогодні існують такі правові передумови:

- Конституційні положення про права всіх осіб захищати свої права і

свободи від порушень та незаконних порушень засобами, не забороненими законом (частина 5 статті 55 Конституції України);

- Правова позиція Конституційного Суду України (9.07.2002 № 15-рп / 2002 рішення) (справа до врегулювання спору);

- Позиція Ради міністрів Ради Європи щодо зменшення навантаження на суди загальної юрисдикції, зазначена в Рекомендації 1986 р., яка рекомендувала членам Ради Європи передбачити альтернативні процедури вирішення спорів та створити відповідні несудові установи. У рекомендаціях Ради міністрів 2001 року державам-членам щодо альтернатив врегулюванню судових суперечок між державними та адміністративними органами та особами;

- Статті концепції вдосконалення судової влади для створення Українського справедливого суду відповідно до європейських стандартів, затверджених Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006. За результатами аналізу світового досвіду застосування Інституту суддів миру експерти умовно виділяють кілька моделей мирних суддів.

Перша модель передбачає входження мирових суддів до судової системи держави. Тут виділяють два види цієї моделі:

- адміністративний, де інститут мирових суддів є складовою системи державних судів зі збереженням усіх вимог, їхніх прав та обов'язків (яскравий приклад – Російська Федерація);

- громадівський (від слова «громада» як базового суб'єкта місцевого самоврядування) – мирові судді – елемент державної судової системи, який обирається органами місцевого самоврядування. У цьому випадку мирові судді є найнижчою ланкою судової системи, хоча не є членами професійного суддівського корпусу (магістрату) і виконують судові функції тимчасово.

На користь першої моделі свідчить її ефективність, оскільки адміністративний підхід забезпечує кращі справи (оскільки існують конкретні вимоги до кандидатів у мирні судді), неправильних рішень або суддів, відповідальних за судові рішення. Зручність громадянської моделі

виправдовується тим, що мирові судді, обрані представницькими органами місцевої автономії на рівні адміністративних поділів, користуються вищими повноваженнями та забезпечують краще функціонування. Це також забезпечує незалежність суддів та встановлює відповідальність мирних суддів перед громадою. Основним недоліком цієї моделі в обох версіях України сьогодні є те, що її запровадження неможливе без внесення змін до чинної української Конституції.

Друга модель – це публічне визначення миру, яке слід відокремити від попередньої моделі цього судді, оскільки воно може функціонувати в місцевій структурі автономії на основі статуту громади. У цьому випадку офіційними мировими судьями за згодою є представники міст, селищ, міст, територіальних громад, обраних місцевими радами, працюють безкоштовно та діють відповідно до відповідних законів, інших нормативних актів, національних моральних норм. Вирішувати суперечки (конфлікти), що виникають внаслідок місцевих нормативних актів та врегулювання сторін. Очевидною перевагою цього підходу є те, що при фактичній реалізації не потрібні зміни або прийняття нових законів, і це може бути зроблено на місцевому регуляторному рівні. Однак потенціал таких мирних суддів буде обмеженим, тому модель публічних мирних суддів може бути ефективною лише за умови демократичної традиції, високого рівня правової культури громадян та високого рівня довіри до місцевих органів влади.

Третя модель – мировий суддя як альтернативний інструмент вирішення спорів. Ця модель є своєрідним пом'якшенням попередньої моделі, згідно з якою ці судді є альтернативним засобом вирішення спорів, які є незалежними органами, незалежними від держави, такими як арбітри або арбітри. Доступ до правосуддя не заважає людям вирішувати свої суперечки іншими способами.

Держави повинні сприяти розвитку недержавних інституцій, таких як арбітри та мирові судді, арбітри, беручи до уваги правові традиції держави, конституційні та правові принципи та міжнародні правові договори. Зокрема,

мирові судді зобов'язані взяти до уваги та врегулювати справи про незначні адміністративні правопорушення, які будуть передані відповідними органами, якщо сторони добровільно подають заяву щодо суперечок у сімейних та цивільних справах.

Позитивним у альтернативній моделі мирного судді є те, що вона може краще захищати громадянські права та свободи, а також виправляти судові заходи державних судів та інших органів влади. Впровадження цієї моделі не вимагає зусиль держави, яка витрачає державні кошти. Це також вигідно тим, хто втратив довіру до державних установ, включаючи суди. Недоліком є те, що важко перевірити діяльність мирних суддів, можливості справи через запровадження альтернативної моделі (цей недолік можна нейтралізувати, встановивши обов'язки мирних суддів тощо). Він висловлює позицію, що під юрисдикцією Магістратського суду єдиним критерієм класифікації цивільних справ має бути виставлена ціна (у випадку майнових спорів).

У разі суперечки, яка не має істотного значення, позивач може передбачити право вибору магістрату або окружного суду на свій розсуд.

Також корисно надати права позивача на майнові вимоги, які перевищують встановлений мінімум, але не досягають певної суми, і вибрати магістрат або окружний суд на свій розсуд. Наприклад, якщо в магістратському суді триває суперечка на суму до 5000 грн., спір між 5000 і 10000 грн. може розглядатися як у магістраті, так і в окружному суді на вибір позивача.

Судова асоціація України «Фундація сприяння правосуддю» таким чином вважає, що впровадження інституту мирових суддів в Україні є необхідним, доцільним і виправданим. Мирове судочинство як спосіб розв'язання приватних суперечок може стати важливою складовою захисту й реалізації прав та інтересів учасників суспільних відносин. Такий порядок розгляду справ буде найбільш доступним способом розв'язання спорів про захист прав, свобод та інтересів громадян і організацій, що охороняються законом.

Судова асоціація пропонує встановити процедуру обрання мирових суддів місцевою радою. При цьому має бути чітко визначена процедура висування кандидатур з метою уникнення надмірної заполітизованості мирових суддів.

Рис. 3.1. Підвідомчість спорів мировим судам (пропозиції)

Наприклад, суб'єктами, що можуть висувати кандидатури, можуть бути адвокатські об'єднання, спілки юристів, тощо. Інший можливий варіант обрання мирових суддів – безпосередньо всією громадою. При цьому мають створюватися певні кваліфікаційні комісії, що можуть висувати кандидатів для обрання населенням. Оскільки мирові судді мають бути своєрідною формою участі громадян у місцевому самоврядуванні та їх функціонування вбачається в системі місцевого самоврядування, то організаційно-технічне й матеріальне забезпечення їх роботи має здійснювати відповідна місцева рада. За умови фінансування мирових суддів з місцевого бюджету, вбачається за

доцільне, щоб ці видатки компенсувалися до бюджету мировим збором.

Висновки до розділу 3

Підвищення відповідальності та професійного рівня суддів повинно передбачати вжиття, ряду заходів всередині системи органів судової влади: створення механізмів, спрямованих на інституційне забезпечення принципу функціональної (особистої, процесуальної) незалежності судді, який розглядає справу, від інших суддів; прозоре інформування громадськості щодо застосування дисциплінарних та антикорупційних заходів в судовій системі.

В край важливим напрямом реформування судової системи влади в Україні вважаємо її розвантаження шляхом запровадження інституту мирових судів та мирових суддів. Використання в нашій державі доволі розповсюдженого світового досвіду дозволить полегшити доступ громадян до мирового суддівства як до інституту вирішення спорів, особливо у тих випадках, коли йдеться про малозначущі справи або особисті конфлікти.

Запровадження міжнародного досвіду застосування електронних технологій в процесі реформування судової системи сприятиме підвищенню ефективності діяльності судових органів, скороченню досудової стадії розгляду справи, більш дієвому захисту прав і свобод людини.

Серед найближчих перспектив інформаційного розвитку у сфері вітчизняного судочинства можна визначити наступні: 1) можливість сплати судового збору в електронно-довідкових кіосках судів; 2) отримання від сторін та надсилання їм документів по справі в електронному вигляді, що має забезпечити значну економію коштів на розвиток інформаційної інфраструктури судів; 3) оплату поштових відправлень сторонам процесу, витрат на закупівлю паперу, картриджів, комп'ютерного обладнання та іншої оргтехніки.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши реформування судової влади в Україні на засадах запровадження електронного урядування, виявили, що в останні роки відбуваються суттєві зміни, які дозволяють стверджувати про становлення судової влади як справді незалежної гілки влади, відкритої та доступної. Відповідний процес виявився тривалим та довгоочікуваним в суспільстві, але не можна стверджувати, що судова реформа завершена, адже має місце чимало напрямів для подальшої роботи.

Проведений огляд судово-правових реформ у контексті запровадження елементів електронного урядування, яких зазнала вітчизняна система правосуддя у продовж майже тридцяти років незалежності, дозволяє говорити про те, що зміни у законодавстві та судоустрої мали, переважно, відмінний від заявлених демократичних цілей характер. На практиці спостерігалася поступова ліквідація незалежності судової гілки влади, посилення законодавчих повноважень Президента і органів виконавчої влади з впливу на суддів, розмивання законодавчих гарантій суддівського самоврядування. Крім того судова реформа не мала системного характеру, оскільки майже оминула функціонування інших державних інститутів, таких як прокуратура, система виконання судових рішень тощо. Як наслідок, це призвело до «розбалансованості» судової системи. Із запровадженням електронного урядування, яке проявилось у проведенні прозорих закупівель судовою адміністрацією, відкритості конкурсів для суддів та працівників судів, можливості для громадян одержувати всебічну інформацію про хід справи у суді, розрахунки судового збору, що забезпечується на єдиному порталі судової влади України.

Окремо наголосимо, що в ході судової реформи відбувається процес поступового переформатування судової влади на загальнодержавних засадах та принципах публічного управління, що особливо зрозуміло із системи

відбору суддів, прозорості роботи судових органів тощо.

Виходячи з аналізу державної політики реформування судової влади в Україні, доцільно виокремити наступні пріоритети судової реформи в Україні:

а) створення реальних механізмів забезпечення незалежності суддів, що передбачає реформування органів, які відповідають за формування суддівського корпусу та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, кардинальний перегляд системи соціального захисту та соціального забезпечення суддів відповідно до європейських стандартів, запровадження процедури публічного формування складу Верховного Суду України та Конституційного Суду України;

б) підвищення рівня відповідальності суддів та механізми забезпечення прозорості їх діяльності. Це передбачає запровадження розширеного декларування доходів і витрат суддів і членів їхніх сімей.

У край важливим напрямом реформування судової системи влади в Україні вважаємо її розвантаження шляхом запровадження інституту мирових судів та мирових суддів. Використання в нашій державі доволі розповсюдженого світового досвіду дозволить полегшити доступ громадян до мирового суддівства як до інституту вирішення спорів, особливо у тих випадках, коли йдеться про малозначущі справи або особисті конфлікти.

Серед найближчих перспектив розвитку електронного документообігу у сфері вітчизняного судочинства можна визначити наступні:

1) можливість сплати судового збору в електронно-довідкових кіосках судів;

2) отримання від сторін та надсилання їм документів по справі в електронному вигляді, що має забезпечити значну економію коштів на розвиток інформаційної інфраструктури судів;

3) оплату поштових відправлень сторонам процесу, витрат на закупівлю паперу, картриджів, комп'ютерного обладнання та іншої оргтехніки.

У цьому напрямку фахівці вважають за доцільне використати ресурс Єдиної бази даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень. Надсилання електронних копій документів учасникам процесу, які є суб'єктами владних повноважень, не вимагає від держави значних витрат (єдина база вже існує), а забезпечить швидкий та відчутний економічний ефект.